

מרכז בגין-סאדאת
למחקרים אסטרטגיים

איראן בדרך לפצצה

מרכז בגין-סאדאת (בס"א) למחקרים אסטרטגיים
אוניברסיטת בר-אילן
דיונים בביטחון לאומי מס' 21

איראן בדרך לפצצה

© כל הזכויות שמורות
מרכז בס"א, אוניברסיטת בר-אילן
רמת גן, נובמבר 2006
ISSN 0793-1050

מרכז בגין-סאדאת (בס"א) למחקרים אסטרטגיים

מרכז בגין-סאדאת (בס"א) למחקרים אסטרטגיים נוסד על ידי ד"ר תומס הכט, ממנהיגי יהדות קנדה. המרכז מוקדש לזכרם של מנחם בגין ואנואר סאדאת, אשר בחזונם ובמעשיהם הביאו לחוזה שלום ראשון בין ישראל לבין מדינה ערבית. המרכז הוא גוף אקדמי עצמאי השואף לתרום לקידום הביטחון והשלום במזרח התיכון באמצעות מחקרים מכווני מדיניות בנושאי ביטחון לאומי במזרח התיכון. המרכז פועל ליד החוג למדעי המדינה שבאוניברסיטת בר-אילן.

סדרת הפרסומים "עיונים בביטחון המזה"ת" מהווה במה לעבודות אקדמיות הראויות לתשומת לב הציבור החושב. סדרת הפרסומים "דיונים בביטחון לאומי" מביאה לציבור את תוכן ההרצאות שהושמעו בכנסים שמארגן המרכז. תוכן החוברות משקף כמובן את דעת המחברים בלבד. באמצעות הפרסומים, הכנסים, ימי העיון והסמינרים מתכוון המרכז לעורר דיון ציבורי וחשיבה מסודרת בנושאי שלום וביטחון במזרח התיכון.

ועדה מייעצת בין-לאומית

מייסד המרכז ויושב ראש הוועדה המייעצת: ד"ר תומס א' הכט
חברים: אלוף (מיל') אורי אור, פרופ' משה ארנס, גב' נרי בלומפילד, סר רוברט רודס גיימס, גנרל אלכסנדר מי הייג, גב' ג'ודי אן הכט, גב' מריון הכט, מר רוברט הכט, מר שלמה הלל, פרופ' ריבה הפט-הכט, מר איזי ליבלר, סנטור יוסף א' ליברמן, מר רוברט ק' ליפטון, אלוף (מיל') דניאל מט, מר בריאן מולרוני, השגריר נורמן ספקטור, גב' מדליין פהר, השגריר מאיר רוזן, השגריר זלמן שובל, רב-אלוף (מיל') דן שומרון, מר יצחק שמיר, מר מוזי וורטהיים.

ועדה אקדמית מייעצת בין-לאומית

פרופ' דזמונד בול האוניברסיטה האוסטרלית הלאומית, פרופ' איאן בקט אוניברסיטת נורפהמפטון, פרופ' פטריק גיימס אוניברסיטת דרום קליפורניה, פרופ' סטיבן ר' דיוויד אוניברסיטת גיונס הופקינס, פרופ' יחזקאל דרוור האוניברסיטה העברית, פרופ' אליוט א' כהן אוניברסיטת גיונס הופקינס, פרופ' רוברט ג' ליבר אוניברסיטת ג'ורג'טאון, קומודור ג'סטיט סינג המרכז למחקרים אסטרטגיים ובני"ל בניו-דלהי, פרופ' ברי פוזן MIT, פרופ' לורנס פרידמן קינגס קולג', פרופ' אפרים קארש קינגס קולג', פרופ' ארווין קוטלר אוניברסיטת מקגיל.

צוות המרכז

מנהל המרכז: פרופ' אפרים ענבר
חוקרים בכירים: השגריר יצחק אורן, ד"ר זאב בונן, ד"ר רמי גינת, פרופ' איתן גלבוע, פרופ' אריה הילמן, אלי"מ (מיל') אבי הר-אבן, פרופ' סטיוארט א' כהן, ד"ר זאב מגן, פרופ' עמיקם נחמני, ד"ר מקס סינגר, פרופ' שמואל סנדלר, ד"ר יונתן פאקס, ד"ר גיל פיילר, ד"ר הלל פריש, ד"ר אבי קובר, אלוף (מיל') אברהם רותם, ד"ר דני שוהם, פרופ' גירלד שטיינברג, ד"ר שלמה שפירא.

חוקרים: ד"ר צילה הרשקו, ד"ר מרדכי קידר, ד"ר יונתן ריינהולד, ד"ר רון שליפר.

מתאם קשרי חוץ: דוד מ' וינברג

מרכזת: חוה וקסמן-כהן

עריכה בעברית: אלונה ברינר רוזנמן

עריכה באנגלית: תמי שטרנליב

מבוא

אחת המטרות שהציב לעצמו מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים הנה העמקת הדיון הציבורי בנושאי חוץ וביטחון. במסגרת זו נערכים ימי עיון הפתוחים לקהל הרחב.

תכנית הגרעין האיראנית הפכה לאתגר הביטחוני הראשון במעלה מבחינתה של ישראל. לכן מצאנו לנכון לארגן יום עיון בנושא איראן. חוברת זו היא קובץ של ההרצאות שנישאו ביום העיון בכ"ב בסיון תשס"ו (18 ביוני 2006) בנושא "איראן בדרך לפצצה". בתקופה שבה מדינת ישראל ניצבת בפני אתגרים רבים ובעיות מורכבות בנושאי ביטחון, יום עיון זה היווה ניסיון למקד את המבט על איראן ולבדוק לאן מועדות פניה של טהרן.

פרופ' אפרים ענבר
מנהל המרכז

תוכן

1	ההנהגה האיראנית ויחסה לישראל
עמוד 1	זאב מגן
9	היסודות האידיאולוגיים של המשטר האיראני
עמוד 9	מרדכי קידר
17	הכלכלה האיראנית
עמוד 17	גיל פיילר
21	יחסי רוסיה-איראן
עמוד 21	רמי גינת
31	העולם הערבי והפצצה האיראנית
עמוד 31	הלל פריש
37	איראן ותת-היבשת ההודית
עמוד 37	פ' ר' קומרסוומי
43	איראן והג'יהאד העולמי
עמוד 43	שאל שי
49	גבולות הדיפלומטיה: איראן וסוף תהליך ה-NPT
עמוד 49	ג'רלד שטיינברג
55	האתגר הגרעיני האיראני
עמוד 55	אפרים ענבר

ההנהגה האיראנית ויחסה לישראל

זאב מגן

בינואר 2006 פרסם היומון האיראני, "ג'ומהורי-א-אסלאמי", את תוכן הנאום שנשא המנהיג הרוחני העליון, איאתוללה ח'אמנאי, במסגד הראשי של טהרן מספר ימים לפני כן. בניסיון להפיג את המתח הדיפלומטי שנגרם עקב קריאתו של הנשיא החדש אחמדינג'אד להשמדת ישראל בכנס "עולם ללא ציונות" חודש קודם לכן, סיים ח'אמנאי את הדרשה שלו, שהייתה מתונה בצורה לא אופיינית, במילים המרשימות הללו: "אנו, האיראנים, איננו מעוניינים לפגוע בשום אומה, וגם לא נהיה הראשונים שנתקוף אומה כלשהי. איננו מכחישים את זכותה של ישות פוליטית כלשהי במקום כלשהו עלי אדמות להתקיים ולשגשג. אנו עם אוהב שלום, ששאיפתו היחידה היא לחיות – ולתת לחיות – בשלום".

בלי להסס או להפגין אפילו שמץ של אירוניה המשיך הכתב שסיקר את האירוע ודיווח: "ציבור המאמינים, כ-7,000, במספר, הביע את תמיכתו פה אחד בדברי המנהיג הרוחני העליון על-ידי קריאות חוזרות ונשנות של "מרג בר אומריקא, מרג בר אסראיל" – "מוות לאמריקה, מוות לישראל!"

זה לא כל-כך מוזר כמו שזה נשמע. הקריאות "מוות לאמריקה, מוות לישראל!" הן הצורה שבה ההמונים האיראנים מריעים כבר יותר מרבע מאה. כשקבוצת הכדורגל של איספהאן מבקיעה שער נגד קבוצת הכדורגל של שיראז, אוהדי הקבוצה הראשונה מריעים בקולי-קולות: "מוות לאמריקה, מוות לישראל!" בסיומה של הופעת יחיד בנגינת סיטאר שבוצעה בחן עילאי באולם קונצרטים בטבריז, מפגין הקהל את הערכתו לוורטואוזיות של האמן על-ידי מצבור של גידופים בקול רם על "היהירות הבין-לאומית" (קרי: ארצות הברית) ועל "צאצאיתו הממזרה" (המדינה היהודית). אפילו בזמן החאג', העלייה לרגל השנתית למכה, החלו המשתתפים האיראנים להחליף יותר ויותר את הקריאות הדתיות המסורתיות של "לביכ אללהמה לביכ, לא שריכ לכ לביכ" בקללות פרסיות המופנות כלפי החשודים הידועים. ההוקעה הטקסית של "השטן הגדול" ו"השטן הקטן" הפכה לטבע שני ברפובליקה האסלאמית, עד כדי כך שהעיתונאי שהוזכר לעיל אפילו לא חשב לשים לב לסתירה הברורה כשמש בין ההתבטאויות שוחרות השלום, לכאורה, של האיאתוללה ח'אמנאי לבין התגובות הלא-כל-כך-שוחרות-שלום שנשמעו מפי מאזיניו. כמו "שתי דקות

ד"ר זאב מגן הוא ראש החוג להיסטוריה של המזרח התיכון באוניברסיטת בר-אילן וחוקר בכיר במרכז בסי"א.

השנאה היומיות" כלפי "אויב העם" עמנואל גולדשטיין בספרו של ג'ורג' אורוול, 1984, התזת הארס המאורגנת הזאת היא המנטרה המעצבת את התודעה שעליה מתחנך דור שלם של איראנים.

מה משמעותה של שטיפת מוח נרחבת ובלתי פוסקת כזאת – שהאזרחים האיראנים קולטים אותה בא שיר-א-מאדר "עם חלב אמם" ומשננים אותה בלי הרף מאז ועד היום – לגבי מדיניות החוץ של הרפובליקה האסלאמית? מה צריכה להיות משמעותה לגבי מדיניות החוץ של ישראל? אם נקשיב לדברי מומחים רבים לאיראן, התשובה לשתי השאלות צריכה להיות: שום דבר. הם מנמקים טענה זו בשתי דרכים עיקריות: ראשית, הם דורשים – כמו שעשו חסידי תורת הריאלפוליטיק מאז ומעולם – שנבדיל בין דימוי לבין מציאות, בין אידיאולוגיה לבין אסטרטגיה, בין הרטוריקה החריפה של מטיפים ושל אספסוף, לבין המטרות המפוכחות והמעשיות של משטר שהוא, בסופו של דבר, מעשי למדי. לדידם, אפילו חובטי החזה המשולהבים כביכול במסגדים עוסקים רק בחזרה מונוטונית על ססמאות שאיבדו כבר מזמן כל משמעות עבורם: הם פשוט עושים זאת כדי לצאת ידי חובה. "למרבה הצער", כותב קאווה-יָה-אפרסיאבי, בעל טור ב-Asia Times, "ההשקפה הישראלית על איראן מקובעת ברטוריקה... ומתעלמת מהפער העצום בין רטוריקה סמלית הצומחת מתוך ההמונים לבין המדיניות האמיתית". "אין להתייחס לקריאות להשמדת ישראל כפי שהן", השיב הומאיון-אָה-אָסאגפור למראיין שלו באל-ג'זירה, "בין שהן צומחות מהרחוב האיראני או מפיות האליטה הפוליטית. זו מקראה דתית ישנה ומשומשת, ולא יותר מזה". פול ריינולדס, הכתב לענייני חוץ של ה-BBC, הודיע כי "משרד החוץ של בריטניה אינו רואה בקריאה של הנשיא אחמדינג'אד להשמיד את ישראל אמירה המעידה על כיוון מדיני חדש או מאיים במיוחד, אלא יותר כעדות לחוסר ניסיונו ולהתמקדות המקומית מאוד של ממשלתו". במילים אחרות, חלב אמו של המנכ"ל עדיין על שפתיו והוא עודנו טירון בדקויות הדיפלומטיות, וחומצת הגופרית שהוא שופך מיועדת בראש ובראשונה לצריכה פנימית. פירושים חלופיים, אבל לא פחות "מציאותיים", גורסים כי ההכרזות המסוכנות של אחמדינג'אד נועדו בראש ובראשונה לרכוש ידידים ולהשפיע על אנשים ברחוב הערבי, ובסופו של דבר הם מהווים גם קלף מיקוח בדרך לנורמליזציה של היחסים עם וושינגטון. מכל מקום, רובם המכריע של בני ארצו של אחמדינג'אד אינם נחשבים על-ידי המומחים כמי ששותפים להשקפתו העוינת: "האיראנים שאנו צריכים להאזין להם", מסביר מרק לה-וין, "הם לא מאה אלף הצועדים התומכים בדבריו של אחמדינג'אד, אלא עשרות המיליונים שהיה להם משהו טוב יותר לעשות באותו היום".

אם קיבלנו את התזה של האנליסטים כי האיומים והקללות הנשמעים מפיות ההמונים האיראנים ומנהיגותם הם רק רעש וצלצולים שאינם מסמלים דבר, ושבעצם ההחלטות לגבי מדיניות החוץ האיראנית מוכתבות על-ידי שיקולים "ראציונליים" מעשיים כמו במשטרים "נאורים" אחרים, אותם אנליסטים ממשיכים ומדגישים כי אין שום סיבה ראציונלית להתפרצות מעשי איבה בין איראן לבין ישראל. "אין שום סכסוך אסטרטגי משמעותי בין איראן לבין ישראל שיאלץ את שתי המדינות לצאת למלחמה זו נגד זו", כותב הפרופסור למדע המדינה נאדר-אה-אנטסאר. "בין איראן לבין ישראל אין שום חילוקי-דעות או הזדמנויות לפתוח במעשי איבה ממשיים, ועל אחת כמה וכמה לא חילופי מהלומות גרעיניות", מבטיח שאהראם-אה-צ'ובין, מנהל המרכז למדיניות ביטחון בג'נבה. לדברי אפרסיאבי שהוזכר קודם לכן, "קשה למצוא כיום מומחה כלשהו לענייני החוץ של איראן השותף לדעה [כי יש בסיס] לסכסוך אסטרטגי בין איראן וישראל".

לישראל ולאיראן אין גבול משותף (כך נמשך הטיעון), והאינטרסים הלאומיים והכלכליים שלהן אינם מנוגדים זה לזה בשום פנים ואופן. שתי המדינות חשבו בצורה מסורתית שהיריבות שלהן "על הגבולות" הן מדינות ערב, ולכן הגישה המשותפת שלהן כי "האויב של אויבי הוא ידידי" (דוקטרינת "מדינות הפריפריה" של בן-גוריון) הטילה אותן זו לזרועות זו פעם אחר פעם, גם אחרי המהפכה האסלאמית. במילים אחרות, לצחצוח החרבות של איראן נגד ישראל אין שום בסיס במציאות הגיאואסטרטגית. זוהי רק בדיה משוכללת, אמצעי להשגת יעד אחר לגמרי, דהיינו: הסחת דעתה של אוכלוסיית איראן מכישלון המהפכה האסלאמית בכלל, ומליקויי התכנית החברתית-כלכלית של אחמדינג'אד בפרט; או ניסיון לחזור למעמד של מעצמת-על אזורית (כמו בימי השאה) ולמעמד של ספינת הדגל של המגמה האסלאמיסטית העולמית (כמו בימי ח'ומיני); או – וזהו הטיעון הרווח – יצירת דטאנט עם ארצות הברית בתמורה לריסון חרחורי המלחמה האנטי-ישראלים. בדיוק כשם שרבים טוענים כי חתירתה של טהרן להצטיידות בנשק גרעיני היא לא יותר מכלי, או קלף מיקוח, כך נטען גם בנוגע לניגוח ישראל: זה שום דבר, כך אומרים לנו, רק אמצעי למען השגת מטרה אחרת, תעמולה והעמדת פנים, שאפילו האיראנים עצמם אינם מתייחסים אליהן ברצינות; מדוע אפוא צריכים הישראלים להתייחס אליהן ברצינות?

שתי ההערכות הקשורות זו לזו בנוגע ל"איום האיראני" שסקרנו זה עתה, ניתנות אפוא לניסוח הבא: (1) "הספורט הלאומי" האיראני – ביזוי וגינוי ישראל, ואפילו הדרישה שהשמיע לאחרונה הנשיא אחמדינג'אד כי ישראל

חייבת "להימחק לחלוטין מעל פני האדמה" (מהו-א-כאמל-א-אשראיל אז צפחה-י-רוזגאר) אינם משקפים רגשות רצחניים אמיתיים או סמויים כלפי מדינת היהודים; וכן (2) מה שגינזיים עקביים כאלה כן משקפים, (למעט הרגל גרידא) הוא מזימה משנית שנועדה להגשים יעדים מקומיים ו/או בין-לאומיים, שלאחר שיושגו, יאפשרו לרכך (אם לא לבטל כליל) את האנטי-ציונות האיראנית. בהמשך אציע טענות נגדיות לשתי גישות אלה, ואציג הערכה פחות "אופטימית" של התופעה שהן מייצגות. בכל מקרה, אני טוען שהתובנה המקובלת בקרב מנתחי המדיניות העריכה את העניין בצורה נכונה למחצה – ולא בחצי החשוב.

האנליסטים טוענים כי התרגולת היומית של השמצת ישראל באיראן הפכה לתרגיל מייגע, מין טקס פורמלי שאינו מלווה בלהט אמיתי או בכוונות רציניות – והם צודקים. הבנה זו שואבת חיזוק אפילו מהמעשייה שבה פתחנו את דברינו: אלפי המבקרים במסגד השמיעו בלי לחשוב כלל את הדרישה למותן של אמריקה וישראל אולי בפעם העשרת אלפים בחייהם, תוך כדי התעלמות מלאה מתוכן הדברים ומהעובדה שהם סותרים לחלוטין את הנאום של ח'אמנאי. לפיכך, בתשובה לשאלה "האם האיראנים מתכוונים ברצינות למה שהם אומרים?" איננו יכולים אלא לצדד בדעתם של האנליסטים ולהשיב: "לא, הם לא מתכוונים". העיסוק האנטי-ישראלי הקבוע של איראן אינו תוצר של שנאה אמיתית, מעומק הלב, כלפי תושביה היהודיים של ישראל, או אפילו כלפי הממשלה היהודית של מדינת ישראל. אבל כאן טמון הקושי: בסופו של דבר, לעתים קרובות מסוכן יותר לא להתכוון מאשר להתכוון. אילו באמת רחשו אזרחי איראן ומנהיגיהם שנאה עמוקה ורותחת כלפי הישראלים, או היהודים, או הציונים, היינו נמצאים במצב הרבה יותר טוב.

קיום שנאה אמיתית, ארוכת-טווח, מחייבת מוטיבציה אמיתית, פרובוקציה כאן ועכשיו, מוחשית ושוטפת. כדי לשנוא מישהו באמת ובתוך תוכך, צריך קודם כל להכיר אותו, ושנית, להיפגע אישית ממעשי הרשע שהוא עושה. יתר על כן, כעס ושנאה עזים – בהיקף המוגזם הדרוש כדי להרוג – הם רגשות חריפים וחזקים ביותר, גורפי-כל, שאינם יכולים אלא לשוך במהירות רבה למדי, מפני שאחרת נפשו של הנושא אותם עלולה להיחרך ולהתמוטט. ולבסוף, לרגש יש פנים לכאן ולכאן. אנשים ששונאים באמת – כלומר, לא אלה שלימדו אותם לשנוא, ושנאתם נובעת ממבנים אידיאולוגיים שנועדו לעמעם רגשות אנושיים נוכח האמת שאין בלתי – נוטים בדרך כלל גם לרגשות חזקים אחרים, כגון רחמים או הזדהות, והם עשויים לחוש אחד מרגשות אלה במקום הכעס או השנאה, אם הנסיבות תצדקנה זאת. מכל הסיבות האלה, כעס ושנאה אמיתיים,

מן הסוג שאנשים חשים בלהט, הם כלים לא יעילים ליצירת אווירה שתקדם רצח המוני בכוונה תחילה ולהמשך קיומה של אווירה זו. זו הסיבה לכך שמעשי האכזריות הנוראים באמת בהיסטוריה האנושית – העבדות, האינקוויזיציות, הטרור, טבחי עם – לא בוצעו בדם חם, אלא בדם קר.

רובם המכריע של הגרמנים בימי מלחמת העולם השנייה לא שנאו באמת את כל היהודים: הם אפילו לא פגשו את הגברים, הנשים, הילדים והתינוקות שהם טבחו בחבורה אחר חבורה אנושית; וכי איך יכלו לטפח רגשות אמיתיים כלפיהם בכיוון כלשהו? בחלקו הניכר לא היה זה רגש אמיתי ומייד, אלא אידיאולוגיה שתורגלה בצורה מתודולוגית ושיטתית. הנבלה שלא תתואר, שבגללה יהיה על הגרמנים להרכין את ראשיהם בבושה משפילה עד קץ ההיסטוריה האנושית, איננה כרוכה בכך שהם רצחו שישה מיליון יהודים מפני ששנאו אותם, אלא בכך שרצחו שישה מיליון יהודים חרף העובדה שלא שנאו אותם.

מה שנכון לגבי אנשי פלוגות הסער הנאציות נכון גם לגבי האסלאמיסטים השיעים. המסורת האיראנית של גינוי ישראל היא בעיני רוב האוכלוסייה הפרסית, ואפילו בעיני רוב מנהיגי מדינה זו, לא יותר מאשר מס שפתיים: העוינות האיראנית כלפי ישראל לא הייתה אף פעם תוצאה של מעשה שפל ומתועב נוכחי וניתן לזיהוי מצד המדינה היהודית, ולכן אינה בשום פנים תוצאת זעם אמיתי ומייד אשר מרתיח את הדם. העניין, למרבה הצער, מושרש ונטוע הרבה יותר עמוק. העובדה שישראל היא השטן, שהיא שורש כל רע ושהיא סרטן שיש לקטוע מן הגוף הפוליטי המוסלמי – כל אלה הן אמיתות נצחיות (ולא תחושות בנות חלוף!) שהושתלו מתחת למשמעות המודעת באמצעות חזרות אינסופיות, במקום שבו שוכנים אינסטינקטים בסיסיים, הנחות אוטומטיות ואמיתות הוויתיות: הם מורחקים מהמוח הפעיל, רק כדי להתחפר עמוק יותר בנבכי הנפש, שם הם מכים שורשים ונשארים רדומים עד שהנסיבות דורשות את הפעלתם מחדש. כשמגיע הזמן המתאים – והזמן הזה הולך ומתקרב – עשרות שנות התעמולה שהוחדרו למוחותיהם של האיראנים ושל האוכלוסיות המוסלמיות מאלג'יריה עד אינדונזיה, תמלאנה את אותו התפקיד שמאות שנות אנטישמיות נוצרית באירופה מילאו עבור הנאצים: על-ידי הצגת עם שלם כמצורעים וכשרצים טפילים, על-ידי השמצות, דה-לגיטימציה ודה-הומניזציה, הכינה דווקא הטקסיות והשגרה של שנאת ישראל את הקרקע הנפשית במוחותיהם של האיראנים ושל שכניהם, בני דתם, להשמדת ישראל. ובקיצורו של דבר, האנליסטים צודקים: האיראנים אינם

מתכוונים לזה; אבל זו בדיוק הסיבה מדוע אנחנו צריכים לחשוב שהם אכן עלולים לעשות זאת.

הטיעון השני שהעלו האנליסטים נגזר מן הטיעון הראשון: מכיוון שהלוחמנות המילולית כלפי "המשטר הציוני" אינה רצינית, היא מהווה כנראה אמצעי להשגת מטרה, ומטרה זו – לדעת רוב המומחים – היא בסופו של דבר להתמקח על ריכוך העמדה האיראנית כלפי ישראל, ואפילו תמיכה איראנית בתהליך השלום במזרח התיכון, בתמורה ליחסים מלאים עם וושינגטון ולקבלת תמריצים חשובים ממנה. כמו במקרה הקודם, האנליסטים הגיעו למסקנה נכונה רק בחציה: ההנהגה האיראנית הנוכחית אינה מעוניינת לסחור בהכרה בישראל בתמורה להתפייסות עם אירופה ואמריקה; היא מעוניינת לסחור בהכרה מצדה באירופה ואמריקה בתמורה לנטישה מוחלטת של ישראל על-ידי מדינות המערב. כדי להבין זאת, עלינו לעמוד על ההבדל המכריע בין העוינות האיראנית-אסלאמית כלפי "השטן הקטן", בין "מוות לאמריקה" לבין "מוות לישראל".

"השטן הגדול" הוא... גדול. שום אדם שפוי באיראן של ימינו אינו מאמין באמת שהוא יזכה לראות את כיבושה של אמריקה בידי האסלאם לפני בוא המשיח האסלאמי (אם כי צריך להכיר בעובדה שאחמדינג'אד וכת דיליה מקיימים קשרים הדוקים עם התאגיליאן, השואפים לזרז את בואו). אולם ישראל היא עניין אחר. יותר ויותר מוסלמים איראנים מאמינים כיום שמחיקתה של ישראל מעל המפה היא חלום שניתן להגשימו כאן ועכשיו. אחד הסימנים לכך הוא התרבות המאמרים שהתפרסמו בעיתונות הפרסית בחודשים האחרונים שלא מתמקדים, כמו בעבר, בכוחה הבלתי מוגבל של השדולה היהודית ובזרועו הארוכה של הארגון הציוני העולמי, אלא דווקא בהיפוכן של תופעות אלה: בכל סדק ופגם שניתן להבחין בהם בבניין הפאר היהודי הלאומי. הדוגמאות כוללות את ההשוואה שעשה אחמדינג'אד בין ישראל ל"עץ רקוב", שמחיקתו מעל פני האדמה היא "יעד שנמצא בהחלט בהישג ידנו", וכן מאמר שלם בעיתון "אטלאא" הנמצא בשליטת הממשלה, המתאר את מספרם הגדול של העולים הרוסים בישראל שהצטרפו לתנועת "יהודים למען ישו" או לפולחני שטן שונים, או שהיגרו מהארץ חזרה למולדתם או ליעדים אחרים. מקום נכבד מוקדש לסיפורים על מריבות הרסניות בין מגזרים שונים של יהודים הקורעות את מרקם החברה הישראלית, תיאור המזכיר את תיאורו המלגלג של ח'ומיני את מדינת היהודים כ-אסראיל דר מוקאבל-א-אסראיל – "ישראל נגד ישראל". וח'ומיני המשיך: "אילו התאחדו המוסלמים, וכל אחד מהם היה נוטל דלי מים ושופך אותו על ישראל, מדינת הקש הזאת, האוכלת כבר את עצמה בעודה חיה,

הייתה נסחפת חיש קל". מאמר שפורסם ביומון "המשהרי" לפני שבועות אחדים, דן בסבכי התמרונים הפוליטיים הישראליים, וכלל תמונה של שמעון פרס ועמיר פרץ בשיחה. "שימו לב שפרס לובש חליפה ועניבה", כתב מחבר המאמר, "ואילו פרץ אפילו אינו לובש מקטורן, והחולצה שלו פתוחה. זוהי דרך מסורתית להפגנת חוסר כבוד בישראל, שכל הפוליטיקאים שלה שונאים זה את זה שנה מרושעת". "לא יקאטלונהם ג'מיען" הכריז האיאתוללה ח'אמנאי בנאום שנשא לאחרונה באוזני סטודנטים באוניברסיטה של טהרן, כשהוא מצטט מתוך פסוק 14 בפרק 59 של הקוראן, בהתייחס ליהודי מדינה: "[היהודים] לא יילחמו נגדכם יחדיו... תדמה כי מאוחדים הם אך לבותיהם נפרדים".^{*} כשם שצלחא א-דין הגיע מהמשריק כדי להנחית את המכה הגורלית על ראש החוף הצלבני שכבר עמד להתמוטט, כך שואפת הרפובליקה האסלאמית לבוא מן המזרח ולפטור את דאר אל-אסלאם מישראל אחת ולתמיד.

למזלנו, איננו ניצבים לבדנו מול האיראנים וחסידיהם הרבים בקרב המוסלמים: בעלות הברית המערביות שלנו עומדות מאחורינו. אבל כמה זמן זה יימשך? כדי לענות על שאלה זו עלינו להבין מגמה חשובה. בתחילת תולדותיו של האסלאם, אחרי שגווע שטף ניצחונות הבזק, הבינו המוסלמים שהם יאלצו להסתפק רק בחלק מהעולם המערבי, ושאת חלקו האחר יאלצו לחלוק עם הנוצרים. מנהיגי האסלאם, ואפילו כוהני הדת המוסלמים השלימו עם ה"סטטוס קוו" הזה של ימי הביניים וכמעט קידשו אותו: העולם המאוכלס נחלק לממלכת האסלאם במזרח ולממלכת הנצרות במערב. אמנם כן, הסוגת גבול מוגזמות היו בלתי נסבלות, וכך גירש צלאח א-דין את הצלבנים, והעות'מנים נסוגו מווניה, אבל בסך הכל הושג שיווי משקל מסוים, שבו אפשר לומר שכל צד רחש כבוד לאחר, אם כי בלי חמדה.

התשתית התיאולוגית העיקרית למדיניות פוליטית-צבאית זו של פשרה הועלתה על נס בפסוק מהקוראן, שתוכנו מסביר מייד מדוע אין כל מקום למדינת ישראל במערכת אידיאלית זו של איזון בין-לאומי וסובלנות הדדית:

"אכן תמצאו כי העזים בכל בני האדם בשנאתם למאמינים הם היהודים והמשתפים"^{**} והקרובים לידידות את המאמינים הם אלה אשר אמרו 'נוצרים אנחנו'."^{***} [סורה 5, פסוק 85]

^{*} מתוך התרגום של פרופ' יוסף יואל ריבלין, תל-אביב: זמורה ביתן - מוציאים לאור, הדפסה רביעית, תשמ"ז, כרך שני, עמ' 644.

^{**} "משתפים" הם עובדי אלילים.

^{***} שם, כרך ראשון, עמ' 116.

שמו של ישו מופיע בקוראן רק 25 פעמים, ואילו שמו של משה מופיע 131 פעם. ובכל זאת, מאז ה"היג'רה" הראשונה של חסידי מוחמד לאתיופיה ועד למכתבו האחרון של אחמדינג'אד לג'ורג' בוש, ניצלו המוסלמים תמיד את היתרון שבהערצה המשותפת – האסלאמית והנוצרית – את ישו כדי לקדם שיתוף-פעולה בין בני שתי האמונות. משה, לעומת זאת, לא שימש בידי המוסלמים מעולם לטיפוח דו-קיום עם היהודים. אין השטן הקטן כשטן הגדול.

קיימת תחושה נפוצה בתחום יישוב סכסוכים, הנגזרת בין היתר מהשכל הישר, כי חיסולם של "מובלעות" או "מוצבי חוץ" בשטח היריב יוצר גבולות הניתנים יותר להגנה ומביא לשיווי משקל יעיל שמאפשר לאויבים להפוך יום אחד לידידים. זהו ההיגיון המונח ביסוד תכניות ה"התנתקות" וה"התכנסות" של ראשי הממשלה שרון ואולמרט. הפחד הגדול שאמור להעיב על שנתה של מדינת ישראל היא **שהמערב עלול לאמץ יום אחד את ההיגיון הזה ולהחיל אותו על המערכת הבין-לאומית ועל הסכסוך האסלאמי-נוצרי**. שהרי שום סדר-יום לא מקודם היום בצורה נמרצת על-ידי האסלאמיסטים ברחבי העולם (שאחמדינג'אד תופס מקום בכורה ביניהם) מאשר סדר-היום הבא: אמריקה ואירופה יסכימו להקריב על מזבח ההתפייסות המוסלמית-נוצרית את ה"מובלעת", או "מוצב החוץ", האימפריאליסטי המערבי הידוע בשם ישראל – האומצה המורעלת שהוחדרה לפני 60 שנה לתוך לבה של ממלכת האסלאם.

למעשה זהו הנושא המרכזי במכתבו של אחמדינג'אד לנשיא בוש, אם קוראים אותו בעיון. החלטתם של האיראנים, ושל מיליוני המוסלמים בעלי-בריתם, נחושה להפוך את נטישת ישראל למחיר השלום בימינו, והעולם המערבי בוחר יותר ויותר בפיוס. ישראל חייבת אמנם להמשיך ולחתור לקיום הבריתות החיוניות שלה, אבל היא צריכה גם להיות מוכנה לפעול כ"עם לבדד ישכון".

לאיראנים, מכל מקום – למרות ניסיונות המומחים למיניהם להרגיע אותנו – יש להתייחס ברצינות רבה מאוד.

היסודות האידאולוגיים של המשטר האיראני

מרדכי קידר

דברי עלולים להישמע כהרצאה בתיאולוגיה אסלאמית שיעית, ולעורר את השאלה – מה לענייני האלוהות ולגרעין האיראני? שאלה שאף מתרחבת על רקע התהייה לגבי תקפות הקשר בין אמונות ודעות מצד אחד, לבין פוליטיקה ומדיניות מצד שני. תהייה זו מגיעה לעתים קרובות לכדי כפירה אצל משקיפים מהמערב, ואצל אלו שגדלו על שיטות המחקר המערביות. אנו אמונים על חלוקה דיסציפלינרית, דיכוטומית כמעט, בין מדעי הרוח ובין מדעי החברה, עד כי קשה לנו לקבל את העובדה שיש בעולמנו אוכלוסיות, עמים, מדינות ותרבויות, שאינן מקבלות את ההפרדה האירופית בין תפיסה דתית לבין ניהול מדיניות.

המציאות בשנים האחרונות כופה עלינו להכיר בכך שבתרבות האסלאמית, או ליתר דיוק, בתרבותם של אותם מוסלמים פנאטים הצמודים לפרשנות המחמירה והרדיקלית של כתבי דתם, הקו המפריד בין דת לבין פוליטיקה, בין אמונה לבין מדיניות, הוא קו עמום, מטושטש ובמקרים רבים הוא אינו קיים כלל. עבורם הדת והפוליטיקה, האמונה והפעולה, הם שני צדדים של אותו מטבע, מטבע האסלאם. איך אחרת ניתן להבין אדם אשר הולך להקריב את עצמו "פי סביל אללה" – "למען אללה" – בתוך אוטובוס ישראלי מלא בילדים, נשים ואנשים, כשהוא מצפה לשבעים ושתיים שחורות עין הממתינות לו אי שם? האם יש כיום מישהו שאינו מודע לקשר בין האמונה במנעמי גן העדן לבין הפוליטיקה הביזארית של מי שעומד להטיס מטוס מלא נוסעים ודלק סילונים לתוך מגדל? ומה משקל התפיסות הדתיות של השיעים והסונים אלו כלפי אלו, בהתנהלות מדיניות החיים – והמוות – ברחובות עיראק? איך מסבירות התיאוריות הפוליטיות המערביות את העובדה שמעשי הטרור נגד השלטון בסעודיה מתורצים בכך ששלטון זה אינו נאמן לאללה, ואפילו כופר?

הטענה העיקרית העומדת בבסיס דברי היא שיש בעולם האסלאמי מהלכים פוליטיים הנובעים בראש ובראשונה מהתפיסה הדתית של העומד מאחוריהם. כל עוד לא ישכיל המערב להבין את התיאולוגיה העומדת בבסיס התנהגות פוליטית זו, הוא לא ידע לעולם כיצד להגיב. המשטר האיראני, ואני מבדיל כאן בינו ובין רוב הציבור האיראני, הוא דוגמה להתנהלות פוליטית הנטועה

בתפיסות דתיות. כל צעד של משטר זה, ובוודאי צעד משמעותי כמו פיתוח נשק גרעיני, גזור היישר מן האמונה הדתית ומן הפרשנות השיעית לתיאולוגיה האסלאמית.

בימים אלו, כאשר העולם מנסה להבין את מהלכיה המסוכנים של איראן בסוגיית הגרעין, מצד אחד, ואת הצהרות נשיא איראן על השמדת ישראל, מצד שני, עולות מספר שאלות אשר למביט מן המערב קשה לענות עליהן: האם אין האיראנים שומעים את הקולות הרמים והברורים הקוראים להם לחדול מהפרויקט הצבאי הגרעיני? האם אין הם רואים את התקדמות המהלכים נגדם? האם אין הם פוחדים מגורל דומה לגורלו של צדאם? ואם הם רואים, שומעים ומבינים את כל אלה, מה מניע אותם להמשיך בצעדיהם? במצב עניינים מסובך כזה, מה מניע את נשיא איראן, מחמוד אחמדינג'אד, לצאת בהצהרות המדברות על "עולם ללא ישראל" ועל "העברת ישראל לאירופה"? האם הצהרות אלה מנותקות מהמצב המדיני של איראן בשל הפרויקט הגרעיני? ובכלל, איך ניתן להבין את התנהלותו של המשטר האיראני בתקופה האחרונה?

התשובה לכל השאלות הללו נעוצה באופי החשיבה של האיאתולות השולטים באיראן מאז מהפכת ח'ומיני בשנת 1979. לשם הבנת התשובה אקדים ואסביר על מונח באסלאם ששמו "וילאית אלפקיה". תרגומו של מונח זה הוא "שלטון איש הדת" וכן "הנאמנות לאיש הדת", במובן שאיש הדת הוא השולט על כל שטחי החיים, גם על שטחים שאינם נראים כעניין הקשור לדת, כגון כלכלה, מדיניות חוץ, תכנון, הנדסה, בריאות, חינוך, חשמל, מים, ביוב, כספים וכו'. על פי שיטת "וילאית אלפקיה", כל העניינים הללו חייבים להיות בשליטת איש הדת בשל העובדה שהוא זוכה להארה האלוהית, הוא מבין את דרכי האל בעולם, והאל מאיר את דרכו ומכוון את כל צעדיו והחלטותיו. בשל כך, איש הדת מקבל רק החלטות נכונות, יש לו תכונת "עיצמה" המונעת ממנו לטעות והופכת אותו לאדם מושלם, כמעט במעמד של נביא. מכאן שעל כל האנשים, מוסלמים ואחרים, לציית לו ולבצע את פקודותיו, שהן בעצם הוראות שמיימיות שהאיאתוללה הוא רק הצינור המביא אותן מן האל אל הציבור. האיאתוללה, עקב השכלתו הדתית הרחבה, עקב הבנתו העמוקה בענייני האלוהות, ועקב ההכשרה הארוכה שרכש בפרשנות (אלגורית בדרך כלל) של הקוראן, הוא היחיד ה"יודע דעת עליון", מביא אותה אל בני האדם וראוי לכן לציות עיוור. דברו ודבר אללה – חד הם.

מהפכת ח'ומיני ב-1979 הביאה לשלטון באיראן את רעיון "וילאית אלפקיה", והתנהלותה של איראן במישור הפנימי כמו במישור החיצוני גזורה מרעיון זה.

זהו הרעיון שעמד לרגלי איאתוללה ח'לח'אלי כאשר שימש בשנים הראשונות של המהפכה כקצין הקישור של בני העם האיראני עם גן העדן, ודאג להעבירם אליו בקצב מסחרר. הוא העסיק לא מעט אנשים כ"מוודאי הריגה" אשר תפקידם היה לוודא שהמוצא להורג אכן מת. הם ביצעו את תפקידם באמצעות ירייה מטווח אפס לראשו של הנידון למוות. אחד האנשים הללו היה צעיר נמרץ בשם מחמוד אחמדינג'אד, אכן, כיום נשיא איראן. תפקידו ההוא הקנה לו את התואר "מרדה הזאר גלולה", בפרסית: "האיש עם אלף הכדורים". הפטרון שלו, איאתוללה עוזמא, עלי ח'אמנאי, הוא ממשיך דרכו ושיטתו של ח'ומיני, האחראי על מעשיהם ושיטותיהם של ח'לח'אלי ואחמדינג'אד.

במה שנוגע לסוגיית הגרעין אומר ההיגיון האיראני כך: "אם אללה נתן לנו את היכולת לפתח נשק גרעיני, ואם החלטנו שעלינו לפתחו, החלטתנו זו אינה יכולה להיות שגויה, כי אללה מאיר את דרכנו ומכוון אותנו להחלטה נכונה. זו אינה החלטה שלנו אלא החלטה אלוהית אשר אנחנו רק מבצעים אותה. אם נפסיק את פיתוח היכולת הגרעינית יהיה בכך הפרה של צו אלוהי."

יחסם של האיאתוללות האיראניים ללחץ האירופי והאמריקני המופעל עליהם שלילי ביותר. איש הממסד האיראני שואל את עצמו: "מי מינה את הכופרים האלה לומר לנו מה לעשות ומה לא לעשות? ממתי יש לאוכלי הצפרדעים בני עיר האורות המושחתים, השטופים בעריות, זכות לדרוש מאיתנו לשנות את החלטות האל שקיבלנו היישר מהרקיע השביעי? באיזו זכות שותי הבירה מבואריה מנסים להכתיב לנו את דעתם הכופרת, המתירנית? ועמי אירופה אשר בגדו בדתם הנוצרית ומלגלים על נביא האסלאם בקריקטורות בזויות, מהיכן יש להם זכות לומר לנו, למאמינים האמיתיים, מה לפתח ומה לא לפתח?" ומכיוון שהלחץ המערבי על איראן אינו לגיטימי בעיני האיאתוללות, לאיראנים יש מלוא הזכות להונות את העולם המערבי על-ידי צעדים שנועדו להסתיר את התכנית הגרעינית. האיראני אינו רואה בהונאה זו עברה על ציווי אתי כלשהו. מכיוון שהלחץ הזר מכוון נגד אללה והחלטותיו, יש לאיראן ייפוי כוח אלוהי לעשות כל דבר נגד לחץ זה, כולל הסתרה, תרמית והונאה.

מנהיגי איראן מתייחסים בביטול למערב ולדרישותיו מאיראן. אחמדינג'אד מצהיר הצהרות אשר בראייתו הן מנוגדות לחלוטין לאתוס המערבי. הכרזותיו מכוונות בראש ובראשונה נגד ישראל, שאותה הוא רואה כמושבה אירופית בעלת אופי כופר הנעוצה כסכין שטנית בלב העולם האסלאמי. הוא אינו רואה הבדל בין הקמת מדינת ישראל בניגוד להחלטת אללה, לבין תכתיב לאיראן בנושא הגרעין שגם הוא מנוגד לדבר אללה. על פי ראיית השלטון האיראני, על

המאמינים (כלומר השיעים) לעשות את כל מה שביכולתם נגד נוכחות הכפירה היהודו-אירופית בפלסטין, כמו שמחובתם לנקוט כל צעד אפשרי כדי להעצים את כוחו ועוצמתו של האסלאם לאחר שאללה, בטובו ובחסדו, העניק למוסלם השיעי האיראני את היכולת לפתח נשק גרעיני.

איראן חמושה בנשק גרעיני תהיה כלי בידי אללה להשליט את האסלאם השיעי על כל העולם והאיאתוללות רואים עצמם כמי שנבחרו על-ידי אללה לבצע את פקודתו. בראייתם, העולם זקוק לתיקון עמוק, בייחוד לאחר שהאירופים פרסמו את הקריקטורות על הנביא מוחמד. בפגיעה זו בקודש הקודשים של האסלאם הם הציבו את עצמם בשורה אחת עם כופרי העבר – פרעה, מצטפא כמאל אתא תורכ והשאה הפרסי שסולק בשנת 1979 במהפכת ח'ומייני.

יתר על כן, כת החוג'יתיה, שיש לה נציגים בחלונות הגבוהים באיראן, מאמינה שביכולת האדם להביא במעשיו לשיבת "המהדי" (מעין "משיח" של השיעים). אם הבלגאן יגיע לכדי הרס המערכות הפוליטיות, החברתיות והמוסריות בעולם, אז – במצב של כאוס טוטאלי – לא תהיה למהדי ברירה אלא לשוב ולהושיע את האנושות מהמצב הכאוטי. נשק גרעיני נראה בעיניהם כאמצעי יעיל למדי לשם יצירת בלגאן אוניברסלי זה.

לאנשים במערב קשה להבין את ההיגיון האיראני הזה, המכניס את אללה, את רצונותיו ואת כוונותיו, אל תחום המחשבה המדינית ואל כור האנרגיה הגרעינית. האיאתוללה האיראני אינו מבין איך ניתן לקבל החלטה נכונה מבלי להושיב בראש קבוצת מקבלי החלטות את אללה על פי דבריו בקוראן ובתורה שבעל-פה (החדית'), כפי שאלו מפורשים על-ידי הפקיה, איש הדת, השיעי כמובן. על פי גישה זו, כל החלטה המנוגדת לדעת אללה בטלה ומבוטלת וחסרת לגיטימציה.

חשוב לציין שיש חכמי דת שיעים שאינם שותפים לרעיון וילאית אלפקיה ולהזיותיה של כת החוג'יתיה, אך שליטי איראן מבטלים את דעתם ואינם מתחשבים בה כלל.

זהו ההיגיון האיראני, וזה מה שמניע את האיאתוללות בימים אלו. שום משא ומתן ושום לחץ שגרתי לא ישנה את החלטת אללה כפי שהיא מבוצעת בידי האיאתוללות. רק אם העולם יעמיד אותם על שפת התהום ויאיים לדחוף אותם למטה, אללה יסמיך אותם לחשוב אחרת. כל יום נוסף שבו הם מצליחים להמשיך בביצוע התכנית הגרעינית מוכיח להם שאללה מוליך אותם בדרך

הנכונה; אחרת איך אפשר להסביר את העובדה שהם יכולים להמשיך בתכניתם האלוהית?

השאלות שצריכות להטריד היום את העולם הן מה יחליט אללה לעשות עם הפצצה כשזו אכן תהיה ביד המאמינים בו, ומה משמעות השילוש גרעין-טילים-צוללות שאיראן שוקדת על פיתוחו. האם אין זה איום על כל נקודה על פני הגלובוס?

רבים שואלים מתי יקרוס המשטר האיראני, ומתי תצליח האופוזיציה להפיל את האיאתוללות מאחיזתם בגרונם של האיראנים. זו שאלה קשה, שכן השלטון האיראני השכיל לתת לאנשים את מה שהם רוצים: הוא מעלים עין מצלחות הלוויין המוקמות כמעט בכל בית, ומאפשרות לציבור לראות את הצעקה האחרונה של סרטי הפורנו האירופיים, זאת כדי שיתעסקו בטלוויזיה ולא בפוליטיקה. השלטון מאפשר יוזמה חופשית בתחום הכלכלי, בתנאי, כמובן, שהציבור מתרחק מהפוליטיקה. במצב כזה, אין הרבה אזרחים החפצים למות ברחובות רק כדי להחליף דיקטטור מהסוג הדתי בדיקטטור מסוג אחר.

רבים תלו תקוות ברפורמיסטים נוסח ח'אתמי, הנשיא הקודם של איראן, שיביאו חשיבה רציונאלית לשלטון האיראני. גם היום נותרו רבים הממתיינים לקריסת המשטר תחת לחץ חיצוני או פנימי. הרבה רואים בתעשיית הסרטים האיראנית מבשר ישועה, ובעיסוק באינטרנט שמיליונים באיראן שקועים בו כמבשר העתיד הוורוד, להם ולעולם. לא מעטים במערב משוכנעים שהפיתוח הגרעיני האיראני נועד להגדיל את המחיר שאיראן תדרוש עבור הפסקתו, ושהשלטון האיראני אינו מתכוון ברצינות להמשיך עד הסוף את פיתוח הפצצה. לכל אלה אענה בקיצור רב, בחמש נקודות:

1. האיראנים אנשי השלטון שכונו במערב בכינוי "רפורמיסטים" לא התכוונו ואינם מתכוונים לרפורמה אמיתית. ח'אתמי, בדיוק כמו ח'אמנאי, רוצה להנציח את שלטון איש הדת ואת השקפתו, ואין לו שום בעיה עם האמצעים שמהפכת אנשי הדת השתלטה באמצעותם על המדינה, כלומר עמודי ההוצאה להורג. דעתם של "הרפורמיסטים" היא שכדי להנציח את המשך שלטון אנשי הדת על האוכלוסייה, על השלטון לשחרר מעט את אחיזת הצבת מעל צוואר הציבור. לעומתם, הרדיקלים נוסח אחמדינג'אד גורסים שההקלות שדורשים "הרפורמיסטים" עלולות להדרדר לאיבוד שליטה. נטייתם בתקופה זו היא לחזק את מעמד הדת בקרב האוכלוסייה, וליצור

- לעצמם לגיטימציה על-ידי הצגתם כמושיעי האסלאם מהכופרים בני המערב השואפים למנוע מהמאמינים האמיתיים – השיעים – קידמה טכנולוגית.
2. הבעיות בין המרכיבים האתניים באיראן אינן חדשות: הפרסים הם כמחצית האוכלוסייה, והמחצית האחרת מורכבת מכורדים, ערבים, אזרים, בלוצים, ואחרים. עד כה הצליח השלטון לספוג את הסכסוכים עם קבוצות אלו, ואיני רואה סיבה להניח שבמהלך השנים הבאות יתקוממו המיעוטים נגד שלטון טהראן.
3. העיסוק הציבורי בעסקים, בקולנוע, במועדונים ובאינטרנט הוא שסתום הביטחון שדרכו מתיר השלטון לאוכלוסייה לשחרר קיטור, כדי שענייני הדת והמדינה יעזבו בידי האיאתוללות. כיום קיימת באיראן "חלוקת תפקידים" מעניינת, לפיה השלטון מאפשר לאוכלוסייה לחוש שהיא חופשייה, כל עוד אינה מאיימת על יציבות השלטון. זהו מצב שיכול להימשך שנים רבות. אנשים במערב ימשיכו להתפעל מהמודרניזם המערבי המציף את המרחב הציבורי באיראן, לצפות בסרטים איראניים שיש בהם סיפורי אהבה מלודרמטיים, ולפרסם מאמרים על רוחות החירות המנשבות בהרים סביב טהראן מדי ערב, כשאלפי מכוניות ובהן זוגות חונות בשבילי החורשות. כל זה אכן מתרחש: חלקי האוכלוסייה המאמצים מספר מרכיבים של המתירנות המערבית, הנוצצת, המושכת והמגרה, משמשים מסווה למדעני הגרעין של המשטר הממשיכים להכין לכופרים את המוות הגרעיני, בחסות אללה.
4. המשטר לא יעצור את פיתוח הפצצה, גם אם יתחייב לעשות זאת ויסכים לפיקוח בין-לאומי הדוק. כל עוד יש לו אישור אלוהי להמשיך בפיתוח ימשיך המשטר לעשות זאת בחדרי חדרים, ובתחושת דחיפות גוברת והולכת. יכולתו המוכחת להבעיר את עיראק באש של טרור, כמו גם לעצור את זרימת הנפט ממדינות המפרץ דרך מיצרי הורמוז מקנה לו תעודת ביטוח כזו שגם גילוי המשך הפיתוח לא יגרמו למערב להפעיל לחץ אמיתי על משטר האיאתוללות. המשטר צבר בשנים האחרונות מיליארדי דולרים, בשל העלייה במחיר הנפט. אמנם הוא נזקק לייבא תזקיקי נפט מחו"ל, אבל הרזרבות הכספיות הענקיות מאפשרות לו אפילו לקצץ באופן זמני בתפוקת הנפט של עצמו, דבר שיביא בהכרח לזינוק נוסף במחירי הנפט בעולם, וללחץ בלתי נסבל על הבית הלבן מכיוון החזית הפנימית האמריקנית.

5. תפוצת הקהילות האיראניות בעולם המערבי מקנה למשטר האיאתוללות אפשרויות להפעיל טרור. מראות ה-11 בספטמבר 2001 היו רק קדימון למה שהאיראנים מסוגלים להפיק. העולם יודע את זה, אך לא ברור לי מה נעשה נגד בלדרות אמצעי הלחימה, המודיעין והחבלה, המתנהלת בחסות שגרירויות איראן ברחבי העולם. הפיגועים בבואנוס איירס ב-1992 וב-1994 נגד שגרירות ישראל ובניין הקהילה היהודית הם רק דוגמה למה שהאיראנים מסוגלים לבצע בחו"ל.

מסקנתי מכל האמור לעיל היא שאם העולם לא יפעל באופן נמרץ ובהקדם האפשרי נגד המשטר באיראן, העולם יתעורר בוקר אחד, בקרוב מאוד, ובידיו של המשטר יהיה נשק גרעיני שיהפוך את העולם למסוכן מאוד. העולם צריך להחליט בין צעד לא סימפטי היום נגד משטר האיאתוללות, ובין מצב הרבה פחות סימפטי בעתיד. כל מצמוץ, כל נסיגה וכל ויתור מצד המערב, מקרבים את שלטון השחור למטרתו – הגמוניה שיעית על הסביבה הערבית הסונית ועל מצבורי הנפט שבמפרץ, ולעמדתו וטו על הפוליטיקה בעולם, השבויה כיום בידי המערב הכופר והמתירני. הבסיס לראיה זו הוא העובדה שהמשטר האיראני משוכנע שאללה איתו, עם המנהיג העליון, ושאללה מנחה אותו בדרכו ובהחלטותיו, תהיינה אלה אשר תהיינה.

אעסוק בשאלה מהו האינטרס הכלכלי האיראני ואעלה שאלות נוספות: האם המערב באמצעים כלכליים, באמצעות סנקציות כלכליות, יוכל באמת להשפיע על איראן לשנות את מדיניותה? עד כמה הגורם הכלכלי חשוב במקרה של איראן?

כבר בפתחה אוכל לומר שהשיקול הכלכלי אינו מהווה גורם משמעותי בקרב מעצבי המדיניות באיראן. מאידך, ניתן לנצלו על מנת ללחוץ על המדינה לסגת מתכניותיה. המערב יכול לנקוט בצעדים שונים ובסנקציות, אך למרבה הצער היכולת שלו ללחוץ על איראן הולכת ופוחתת. אנו צריכים לקחת בחשבון שאיראן נהנית היום מתנאים נוחים מאוד מבחינתה, במיוחד ביחס לתקופה שלפני עשור או אפילו לפני חמש ושש שנים.

בהשוואה לעבר, האיום על איראן מצד עיראק ומצד אפגניסטן למעשה לא קיים. ארצות הברית והאיראנים יודעים זאת היטב. ארצות הברית עסוקה מאוד בעיראק ולמנהיגיה אין רצון להיכנס להרפתקה נוספת לאחר אפגניסטן ולאחר עיראק, שם ארצות הברית שקועה עמוק בבוץ. מבחינה פוליטית, בעלי הברית של איראן זכו בניצחונות משמעותיים במספר מקומות בעולם. הם זכו בבחירות ברשות הפלשתינית וזכו בבחירות בעיראק.

בנושא הנפט, יצוא הנפט והגז יסתכם בשנת 2006, לפי הערכות שונות, בכ-60 מיליארד דולר. סכום גדול פי שלושה ויותר בהשוואה למצב לפני שש שנים. הצמיחה הכלכלית באיראן בשנים האחרונות עולה על ששה אחוזים לשנה, קצב גבוה ביותר. רזרבות מטבע החוץ של איראן יגיעו עד סוף השנה ל-65 מיליארד דולר, סכום שמכסה למעלה מכפליים מהחוב החיצוני האיראני. כלומר, האיראנים יכולים היום להיפטר מכל החוב החיצוני ולהישאר עם רזרבות מט"ח.

צריך לזכור דבר נוסף – את כל ההצהרות הלוחמניות הקיצוניות אנחנו שומעים מהנשיא אחמדינ'ג'אד. יחד עם זאת, הסמכות העליונה באיראן נמצאת בידי של האיאתוללה עלי ח'אמנאי. אני מציין את העובדה הידועה הזו משום שלאורך

השנים האחרונות, אם נסתכל במשנה הכלכלית של עלי ח'אמנאי, נראה שהוא נתן לכלכלה תפקיד רציני למדי. הוא נתן לפיתוח הטכנולוגיה תפקיד חשוב ביותר. הוא ער לכך, שאם רוצים לפתח את סקטור הנפט ואת סקטור הגז, אין ברירה, חייבים להשתמש בטכנולוגיה מערבית. תכנית החומש שהוא עשה לפני עליית אחמדינג'אד לנשיאות, מדגישה בפירוש את התפקיד החשוב שהוא מייחס לכלכלה ולטכנולוגיה. אני חושב שעל הנושא הזה המערב בהחלט צריך לנגן. לעניות דעתי, איראן פגיעה לסנקציות כלכליות. השאלה היא אחרת: האם המערב והמעצמות האחרות כמו סין ורוסיה ישתפו פעולה ויפעלו בתיאום. זו למעשה גם הבעיה בנושא המלחמה בטרור.

ארצות הברית הטילה בעבר סנקציות כלכליות על איראן אך לא נהנתה משיתוף פעולה בין-לאומי, אנו זוכרים את ההצהרה של נשיא טוטאל הצרפתי: "האמריקאים – שיטילו סנקציות, אנחנו נמשיך לעשות עסקים ולהשקיע בסקטור הנפט באיראן". אם לא יהיה שיתוף פעולה בין כל הגורמים, קיימת בעיה באכיפת הסנקציות. לעומת זאת, אם יהיה שיתוף פעולה ניתן יהיה להטיל על איראן סנקציות כלכליות שיפגעו בה בצורה אנושה.

המדיניות הכלכלית של אחמדינג'אד היא לייצר הכל באיראן כדי שאיראן לא תהיה תלויה כלל בכלכלה הזרה, וכדי למנוע מחסומי סחר. כיום כל מדינה בעולם מנסה למשוך אליה השקעות ולהקל על משקיעים זרים. באיראן המצב שונה. באיראן מטילים מגבלות על משקיעים זרים. אתן לכם לדוגמה את חברת רנו. לפני מספר שנים השקיעה חברת רנו באיראן מיליארדי דולרים בהקמת מפעל לייצור מכוניות וביקשה אישור להרחיב את המפעל על מנת לייצר דגם מכוניות מסוים לשוק האסייתי. האיראנים לא נתנו את האישור.

רמת ההכנסות מנפט אמנם גבוהה ביותר, אך גם ההוצאה הממשלתית באיראן אדירה. הממשלה מוציאה בשנים האחרונות סכומים אדירים. גם אם הכנסות הנפט לא ישתנו, בעוד כמה שנים ייווצרו גירעונות בתקציב האיראני. האיראנים לא יוכלו לקיים רמת הוצאות כזו נרחבת מבלי להגיע למצב גירעוני. אם יהיו גירעונות ובנוסף לכך יוטלו סנקציות, המשק האיראני יסבול.

האבטלה באיראן גבוהה מאוד. לפי הערכה, כ-25 אחוזים מהאוכלוסייה מובטלים. אגב, זהו שיפור לעומת מה שהיה באיראן לפני מספר שנים, לפני הצמיחה הכלכלית. בכל שנה המשק האיראני צריך לקלוט 700,000 איראנים שנכנסים לשוק העבודה, וזו בעיה קשה לשלטונות. הבעיה הכלכלית-חברתית הזו בהחלט יכולה ליצור תסיסה פוליטית בעתיד.

לאיראן יש בעיות נוספות: השחיתות מרימה ראשה בשנים האחרונות, יש בה בעיית סמים קשה מאוד, ובחודשים האחרונים קרסה הבורסה שלה בצורה משמעותית, לאחר ירידה של 25 אחוזים בשנת 2005. השנה, 2006, הנוזקים הרבה יותר גבוהים.

לפיכך, איראן פגיעה מבחינה כלכלית. אבל, צריכים להגיע לתיאום בין-לאומי ולהטיל עליה סנקציות. אפילו שיתוף פעולה מהיר וצעדים שאינם כוללים סנקציות כלכליות מקיפות, פוגעים במשק האיראני. לדוגמה, ארצות הברית התחילה ללחוץ על כמה בנקים חשובים במערב לצמצם את פעילותם באיראן. עדיין לא לסיים אותה לחלוטין, אבל לצמצם, וכבר ראינו תוצאות: הבנקים המובילים בעולם, UBS, Credit Swiss ו- HSBC הודיעו לממשלה האיראנית לפני מספר חודשים, שלא יעשו עסקים חדשים באיראן. כלומר, אנשים וחברות שהתחילו לעבוד עם הבנק ימשיכו לקבל שירותים אבל לא יתקבלו לקוחות חדשים ולא תהיה כניסה לעסקאות חדשות באיראן.

אני רוצה לצטט מתוך דו"ח פנימי כלכלי, שיצא באיראן לפני מספר חודשים: "כנראה שהחשש מהטלת סנקציות על איראן על-ידי האו"ם בהקשר הגרעין הוריד את האמינות של המערכת הבנקאית האיראנית בעולם. למרות עודפים במאזן התשלומים עומדים הבנקים האיראניים בפני קשיים עם הקורספונדנטים שלהם בעולם. הדבר עלול להעמיד בפני המדינה מכשולים משמעותיים בעתיד הקרוב." כלומר, האיראנים ערים לסנקציות, ולאופן שבו הן יכולות לפגוע במשק שלהם.

נושא הנפט מחייב בירור: הנפט כמובן מאפשר לאיראן להתרכז בתכנית הגרעין שלה. אבל מה מאזן הכוחות כאן? מי מאיים על מי בנושא הנפט? האם המערב מאיים על איראן או איראן מאיימת על המערב? הייתי מחלק את התשובה לשניים: בטווח הקרוב איראן מאיימת על המערב. לגבי הטווח הבינוני והטווח הארוך, התשובה אחרת.

נשמעו הרבה טענות כי המערב יפגע קשות אם איראן תפסיק את יצוא הנפט שלה, העומד על כ-2.5 מיליון חביות נפט ליום. זה נכון – בטווח הקצר, אם איראן תפסיק את הייצור, מחירי הנפט במערב ימריאו, אבל לתקופה קצרה בלבד. מהר מאוד ימצאו פתרונות. איראן, לעומת זאת, אינה יכולה לחיות ללא כספי הנפט. ההכנסות מהנפט מממנות כ-75 אחוזים מהתקציב האיראני. ללא הכנסות אלה אין לאיראן דרך להתקיים.

המחסור שקיים כביכול היום בשוק הנפט העולמי לא יימשך לעד. התפוקה של מדינות הנפט שאינן שייכות לאופ"ק הולכת וגדלה. בנוסף, הביקוש העולמי לנפט ממשיך אמנם לצמוח, אבל בקצב פחות מהיר. באפריל השנה תפוקת הנפט העולמי עלתה על הביקוש העולמי במיליון חביות ביום. כיום יש מדינות שיש להן תפוקה עודפת משמעותית. לסעודיה, לדוגמה, שחרדה לא פחות מישראל מהתעצמותה של איראן, יש כושר ייצור עודף של 1.5 מיליון חביות ביום. בנוסף, למערב יש 1.5 מיליארד חביות נפט כמאגר אסטרטגי, שזה שווה בערך לשנה וחצי של יצוא נפט איראני.

אם איראן תפסיק לייצא נפט, ואני לא רואה אפשרות כזאת, מי שייפגע יהיה בעיקר איראן. איראן זקוקה ליבוא של הרבה תספיקי נפט. היא יבואנית נטו של מספר סוגי דלק. כלומר, בנושא הנפט איראן תיפגע הרבה יותר מאשר המערב, בוודאי בטווח הבינוני ובטווח הארוך.

איראן מדברת כבר הרבה שנים על הצורך שלה ועל רצונה להגדיל בצורה משמעותית את תפוקת הנפט. אבל היא לא יכולה לעשות זאת ללא סיוע וטכנולוגיה מהמערב. לכן, הבעיה היא התיאום בין המעצמות. אם יהיה תיאום בין המעצמות ובמיוחד רוסיה, סין, ארצות הברית ומדינות אירופה, אזי יוכלו הסנקציות להשפיע על איראן, ולשנות במידה זו או אחרת את המצב. מכשירים כלכליים וסנקציות כלכליות לבדם בוודאי לא יפתרו את הבעיה עם איראן, אבל בשילוב עם מאמצים צבאיים הם בוודאי יכולים להוות תרומה משמעותית.

ההיסטוריה של יחסי איראן ורוסיה בגרסאותיה השונות – רוסיה הצארית, ברית המועצות, וכיום הפדרציה הרוסית – הנה רבת שנים. בתהליך התפשטותה הטריטוריאלית דרומה, השתלטה רוסיה הצארית על חלקים של צפון איראן, אך נבלמה על ידי הבריטים שחששו ששליטה רוסית באזור תסכן את מעמדם ואת האינטרסים שלהם בהודו ובארצות אחרות באזור שהיו אז תחת השפעתם. את יחסי שתי המדינות בעידן האימפריה הסובייטית ולאחריה ניתן לחלק לשלוש תקופות:

- ממהפכת אוקטובר (1917) ועד לנפילת המונרכיה האיראנית (1979)
- ממהפכת ח'ומיני ועד לקריסת הקומוניזם והתפרקותה של האימפריה הסובייטית (1991)
- מהעידן הפוסט-ח'ומיני והפוסט-סובייטי ועד לעידן פוטיין

מאפיינים קבועים ביחסי איראן-רוסיה

- הממד הגאו-פוליטי: החשיבות האסטרטגית הנגזרת ממיקומה הגאוגרפי של איראן מדרום לברית המועצות-רוסיה, והצורך של רוסיה לדחוק את האמריקאים והמערב מהמפרץ ומאיראן.
- הממד הכלכלי: אבטחת אספקת הנפט, הגז הטבעי ואוצרות טבע אחרים המצויים בשפע באיראן, מבחינת רוסיה. הרחבת ופיתוח יחסי המסחר והכלכלה בין שתי המדינות תוך שימת דגש על קיומם של נתיבי סחר ימיים פתוחים לסובייטים/רוסים במימי המפרץ הפרסי (סוגיה שהעסיקה באופן תדיר את מוסקבה – החיפוש אחר נתיב מים חמים). איראן מצדה, ראתה בהשגת הידע הטכני והטכנולוגי הרוסי מרכיב חיוני בהתפתחות התעשייה והמשק האיראני. כמו כן, אספקת הנשק הסובייטי/רוסי לאיראן מאז מהפכת ח'ומיני הייתה לגורם חשוב ביותר ביחסי המדינות.
- הממד האידיאולוגי: ייצוא המהפכה הקומוניסטית לאיראן באמצעות מפלגת הת'ודה האיראנית בעידן הסובייטי, וייצוא המהפכה האיראנית לרפובליקות האסלאמיות במרכז אסיה ולרוסיה מאז עליית ח'ומיני.

יחסי שתי המדינות בעטיין של שתי מהפכות: האסלאמית והליברלית

בתוך למעלה מעשור עברו שתי המדינות מהפכות רדיקליות ששינו את פניהן באופן מוחלט. באיראן התחוללה מהפכה עממית, שיעית-אסלאמית כנגד משטרו הפרו-מערבי של השאה. בראש מהפכה זו עמד איש הדת, האיאתוללה ח'וסייני, ששם לו למטרה להפוך את איראן לתיאוקרטיה אסלאמית הנשענת על אידיאולוגיה פונדמנטליסטית מוסלמית-שיעית הקוראת לאימוץ מדיניות בין-גושית בלתי מזדהה. כתריסר שנים מאוחר יותר, התחוללה בברית המועצות מהפכה אשר הביאה לקריסת הקומוניזם ולהתפרקות האימפריה הסובייטית. בתקופה שבין שתי המהפכות ידעו יחסי שתי המדינות עליות ומורדות.

בחודשי המהומות שקדמו למהפכה באיראן, חברה מפלגת הת'ודה הקומוניסטית לכוחות המתקוממים, וב-6 באוקטובר 1978, קראה הנהגתה ליצירת חזית פעולה לאומית רחבה שמטרתה להביא להפלת משטר השאה העריץ, לביטול המלוכה ולהקמת ממשלת קואליציה הכוללת את כל הכוחות הלאומיים. מתוך רצון למנוע פגיעה באינטרסים הכלכליים, נמנעה המנהיגות הסובייטית מתמיכה בצד כלשהו, ואולם, כאשר התבהר המצב בראשית 1979, השתנתה עמדתה וברית המועצות הכריזה על תמיכתה בח'וסייני. ברית המועצות שהאמינה כי תצא נשכרת מהמהפכה, למדה תוך פרק זמן קצר כי הצהרת המשטר החדש בטהרן בזכות מדיניות בין-גושית עצמאית – "לא מזרח ולא מערב" – לא הייתה בגדר תעמולה ומלל בלבד, אלא מדיניות בעלת תכנים מוצקים. האופטימיות ושביעות הרצון של הסובייטים בתחילת הדרך, נבעה משורה של מהלכים אנטי-מערביים בהם נקט המשטר האסלאמי: גירוש כל נציגי חברות הסחר הכלכליות המערביות וניתוק הקשרים המסחריים עמן; סגירת תחנות ההתרעה האמריקניות בגבול איראן-ברית המועצות שנועדו לעקוב אחר מערך הטילים הבליסטיים הסובייטים ומתן אפשרות למומחי מודיעין סובייטים לבחון את הציוד הצבאי האמריקני המתקדם שהיה בידי הצבא האיראני; ניתוק הקשרים עם ארצות הברית וביטול חברותה של איראן בברית הפרו-מערבית CENTRAL TREATY ORGANIZATION – CENTO. ח'וסייני אף אפשר למפלגת הת'ודה חופש פעולה זמני בשל תמיכתה בו. תכניתו של ח'וסייני להעמקת והרחבת עצמאותה של ארצו היו מלווים בחשדות כבדים באשר לחיבוק הדוב הסובייטי, חששות שנבעו משיקול אידיאולוגי ומשיקול פרקטי. ח'וסייני הביע את תיעובו ושנאתו לקומוניזם האתאיסטי, וחשש מאפשרות התפשטותו דרך סוכניה של ברית המועצות באיראן. כחצי שנה לאחר עלייתו לשלטון הוא ביטל את ברית האד-הוק עם מפלגת הת'ודה והחל לרדוף אותה. לסלידתו וחששו מברית המועצות, תרמה גם הפלישה הסובייטית לאפגניסטן, אף היא שכנתה של ברית המועצות, שנועדה לסייע לקומוניסטים

האפגאנים לבסס את שלטונם במדינה. ח'ומיני חשש ממהלך סובייטי דומה באיראן. הוא ראה בחוזה 1921 עם ברית המועצות חוזה המנציח את השאיפות האימפריאליסטיות הסובייטיות באיראן ובאזור. הוא סלד ממה שכינה "האימפריאליזם הכלכלי הסובייטי" שכפה על איראן מחירים הנמוכים מהמקובל בעבור הגז הטבעי, ומהתמיכה שהעניקו הסובייטים למדיניות מכירת הנפט העיראקי והסיוע הצבאי והכלכלי שהעניקו למשטר הבעת' החילוני בראשות צדאם חוסיין. ביטולו החד-צדדי של הסכם 1921 על ידי טהרן וקריאתו הפומבית של ח'ומיני למורדים האפגאנים – המוג'אהדין – להילחם מלחמת חורמה בממשלת הבורות הסובייטית באפגניסטן, הבהירו לסובייטים כי שמחתם לאיד לנוכח מדיניותו האנטי-מערבית של ח'ומיני הייתה מוקדמת. הפלישה הסובייטית הצבאית לאפגניסטן בדצמבר 1979 נעשתה תחת זלם של האירועים הסוערים בטהרן שכללו השתלטות איראנית על השגרירות האמריקאית והחזקת הדיפלומטים האמריקנים כבני ערובה. אם קיוותה ברית המועצות כי איראן תעצום את עיניה לנוכח הפלישה ותעריך את התייצבות ברית המועצות לימינה במועצת הביטחון, לאחר שהטילה וטו על הצעה להטלת סנקציות על איראן, הרי שמשטר ח'ומיני הוסיף להפתיעה. ההתקפות עליה בשל הפלישה רק גברו, והדברים הגיעו לכך שח'ומיני החליט לבטל את השתתפות משלחת הספורט האיראנית באולימפיאדת מוסקבה בקיץ 1980.

למרות עמדתו העוינת של ח'ומיני, הוסיפה ברית המועצות לחפש דרכים לרצות את איראן. בין היתר, היא הציעה לאיראן באפריל 1980 להשתמש בנתיבי סחר יבשתיים המצויים בשטחה על מנת להתגבר על המצור הכלכלי שהטילה עליה ארצות הברית.

יחסי שתי המדינות על רקע מלחמת איראן-עיראק

כאשר פרצה מלחמת איראן-עיראק בספטמבר 1980, ניצבה ברית המועצות בפני דילמה באשר לקו שעליה לנקוט, שהרי עיראק נחשבה בצדק רב לבת-ברית אזורית, אך התייצבות חד-צדדית לימינה הייתה מערערת את יחסיה המורכבים עם איראן. לדילמה זו תרמה העובדה כי שתיים מבנות בריתה המזרח-תיכוניות של ברית המועצות – לוב וסוריה – תמכו באיראן. ברית המועצות נקטה במשנה זהירות תוך שהיא מספקת נשק לשתי המדינות הלוחמות באמצעות בנות בריתה הקומוניסטיות והאזוריות. הסובייטים חששו מפעולת השתלטות אמריקאית על מקורות הנפט לנוכח הגברת הנוכחות הצבאית האמריקאית באזור (אספקת מטוסי אייוואקס לסעודיה והתביעה לשיגור כוח משימה ימי לאבטחת תנועות השיט במצרי הורמוז). הסובייטים גם חששו שניצחון עיראקי יוביל לנפילת המשטר האסלאמי בטהרן ויקים תחתיו משטר פרו-מערבי. ברית

המועצות העדיפה מצב בו משטר הבעת' מוחלש וקיומו תלוי בתמיכה סובייטית, מאשר בעת' חזק ועצמאי במדיניות החוץ שלו. למרות ניסיונותיה לרצות את איראן תוך נקיטת עמדה ניטרלית, ח'ומיני לא ראה בעין יפה את חוסר נכונותה של ברית המועצות לגנות בפומבי את עיראק על שתקפה את ארצו ואת אספקת הנשק הסובייטי לעיראק. המתח ביחסי שתי המדינות גבר גם על רקע אידיאולוגי. בזירה האפגאנית מצאו עצמן איראן וברית המועצות משני צדי המתרס, מאחר שאיראן תמכה בכוחות המוג'אהדין שנלחמו בסובייטים. אם עד כה פעלו הסובייטים לייצוא הדוקטרינה הקומוניסטית לאיראן באמצעות הת'ודה, כעת פעלה איראן באופן דומה – ייצוא המהפכה האסלאמית לרפובליקות המוסלמיות של ברית המועצות. בשלהי שנות ה-80 החלה תסיסה בקרב ציבורים מוסלמים ברפובליקות שתבעו לאמץ רעיונות אסלאמיים מבית מדרשו של ח'ומיני. ביולי 1987, לנוכח הכרזת ראש ממשלת איראן, חסין מוסאווי, כי ארצו מעוניינת בקיום יחסי ידידות עם ברית המועצות תוך שמירה על העקרונות האיראניים ותוך שאיפה לתיאום מהלכים בין שתי המדינות האנטי-אימפריאליסטיות, ניסחה ברית המועצות מחדש את עמדתה כלפי מלחמת איראן-עיראק. היא קראה כעת לפינוי אניות המלחמה הזרות מהמפרץ הפרסי, להסרת האיום האיראני-עיראקי על חופש השיט במימי המפרץ, להפסקת אש מיידית תוך כדי נסיגה הדרגתית של הכוחות הלוחמים לקו הגבול הבין-לאומי, ולהתערבות האו"ם לשם השגת הסדר קבע. ב-20 ביולי מנעה ברית המועצות במועצת הביטחון הטלת סנקציות על איראן במסגרת החלטה 598 שקראה להפסקת אש מיידית. ברית המועצות אף שלחה את הצי שלה למפרץ כדי שישמש גורם מאזן לנוכחות הצי האמריקאי. האיראנים היו שבעי רצון ממהלכי הסובייטים ופעלו לקידום הקשרים הכלכליים בין שתי המדינות ובעיקר ייצוא הנפט האיראני דרך הים השחור. בתחילת 1988 שוב נטתה מטוטלת היחסים לכיוון הקריר. ההתקרבות המואצת ביחסי ארצות הברית וברית המועצות בשלהי 1987 ורצונן של שתי המעצמות לראות בסיומה של מלחמת איראן-עיראק, אשר באה לידי ביטוי בהצגת העמדה כי אם לא תסתיים המלחמה הרי ששתייהן לא תהססנה לנקוט בצעדים מעשיים נגד איראן, התקבלו בביקורת קשה בטהרן. ביקורת זו גברה על שביעות הרצון האיראנית מההכרזה הסובייטית על פינוי אפגניסטן. ההישגים הצבאיים העיראקים בתחילת 1988 – הפצצת טהרן בטילי סקאד, אובדן האי פאו והשימוש העיראקי בנשק כימי הביאה את טהרן לשלוח אצבע מאשימה לעבר מוסקבה כמי שנתפסה כאחראית לאספקת טילי הסקאד לעיראק. אולם, נוכח המציאות הקשה בה הייתה מצויה איראן, נאותה טהרן ליוזמת התיווך הסובייטית שהביאה להפסקת אש באוגוסט 1988. בפברואר 1989 התקיים המפגש ההיסטורי בין שר החוץ הסובייטי שווארדנאצה ובין ח'ומיני. ברית

המועצות ביקשה להבטיח שנסיגתה מאפגניסטן לא תהיה מלווה במהומות ובאי-שקט, וביקשה מאיראן להפעיל את השפעתה בנושא. היא גם ביקשה מאיראן להפסיק את פעולות החתרנות ברפובליקות האסלאמיות. כמו כן רצתה ברית המועצות להבטיח כי סיום הלחימה במפרץ יגובה בהסכם שלום בין שתי המדינות. בתמורה הבטיחה להביא לנסיגה עיראקית מלאה משטחים איראניים ולהרחיב את הקשרים הכלכליים בין שתי המדינות שיכללו גם אספקת נשק. מותו של ח'ומיני ביוני 1989 ועליית רפסאנג'ני העלו את יחסי שתי המדינות על מסלול יציב יותר. בסמוך להבחרו כנשיא איראן, נפגש רפסאנג'ני עם גורבצ'וב, והשניים הכריזו על שלב חדש ביחסי שתי המדינות. מעתה הם יתבססו על שוויון וכיבוד הדדי של ריבונותן הטריטוריאלית, ועל אי-התערבות בענייני פנים או חוץ. ואכן, בדרכו חזרה ממוסקבה, עצר רפסאנג'ני בבאקו בירת אזרבייג'אן שם קרא לתמיכת המוסלמים בברית המועצות ובמנהיגותו של גורבצ'וב.

יחסי המדינות בעידן הפוסט-סובייטי – מילצין לפוטין

רוסיה, בהנהגת בוריס ילצין, נקטה בשנותיה הראשונות בקו פרו-מערבי – התפתחות שבאה לידי ביטוי במזרח התיכון שעה שרוסיה ראתה את בנות בריתה הוותיקות כנטל כלכלי יותר מאשר כנכס אסטרטגי. אך מדיניותה הפרו-מערבית של רוסיה לא האריכה ימים. הרפורמות הכלכליות הרדיקליות לא נשאו תוצאות חיוביות בטווח המידי והמערב לא סיפק את הסיוע הפיננסי החיוני להשלמת המהפכה הכלכלית ברוסיה. כמו כן, תכניתה של ארצות הברית להרחיב את נאט"ו על ידי צירופן של מדינות הגוש המזרחי לשעבר, התקבלה בשלילה על ידי רוסיה. רוסיה הגיעה למסקנה שיחסייה עם ארצות הברית לא היו מבוססים עוד על שוויון, ולכן הכרחי היה להעריכם ולהגדירם מחדש. כתוצאה, התחולל באמצע שנות ה-90 שינוי הדרגתי לטובה ביחסי רוסיה עם איראן ועם סוריה. מדיניותו המזרח-תיכונית של ילצין העניקה כעת משקל יתר להיבטים גאו-פוליטיים וכלכליים. קשרי רוסיה-איראן השתפרו מאוד בעקבות מינויו של יבגני פרימקוב לשר החוץ ב-1996. פרימקוב לא הסתיר את כוונותיה של רוסיה למלא תפקיד מרכזי יותר בתהליך השלום במזרח התיכון. על מנת שלא לחזור על משגי העבר מהעידן הסובייטי שיצרו הבחנה בין "אויבים" לבין "ידידים", נקט פרימקוב בקו פרגמאטי יותר במדיניות רוסיה כלפי ישראל ושכנותיה. הידוק הקשרים עם איראן היה חלק מהתמורות הגאו-פוליטיות שהתרחשו באזור מאז סיומה של מלחמת המפרץ הראשונה ב-1991 והתגברות הנוכחות האמריקאית באזור המפרץ. הידוק הקשרים עם איראן ועם סוריה נועד לשמש משקל נגד לנוכחות האמריקאית באזור, שגדלה מאוד מאז 11 בספטמבר 2001 – הפלישה לאפגניסטן והמלחמה בעיראק – שהציבו את האמריקאים באזורי השפעה סובייטיים לשעבר, ורק חיזקו את החשש הרוסי

מתכניות ארצות הברית באזור לטווח הרחוק. מאז סוף שנות ה-90, ובמיוחד מאז עליית פוטין בינואר 2000, פועלת רוסיה לצמצום יכולת התמרון והפעולה החופשית האמריקאית שגברו בעקבות המעבר לעולם חד-קוטבי. שני אלמנטים מרכזיים הנחו את יחסי שתי המדינות בעידן הפוסט סובייטי. מבחינת האיראנים, התלות שלהם ברוסיה גברה – הן בשל היותה הספקית העיקרית של נשק מתקדם, והן בשל הצורך לקבלת החסות הסובייטית בזירה הבין-לאומית בשל החשש האיראני הגובר מפעולה צבאית אמריקאית, בדומה למה שאירע לשכנתה עיראק. החשש הזה גבר לאחרונה בשל סירובה של טהרן להפסיק את תכניות הפיתוח הגרעיני שהיא נמצאת בעיצומן, ושרוסיה עומדת מאחורי אספקת הטכנולוגיה והידע עבורן עוד מאמצע שנות ה-90. כבר בינואר 1995 נחתם חוזה בין שתי המדינות, על פיו התחייבה רוסיה לסייע בבניית המתקן הגרעיני בבושאר – פרויקט שבניית היחידה הראשונה שלו אמורה הייתה להסתיים עד סוף 2002. הכור כולו אמור היה להיות מבצעי ב-2004. מבחינתה של רוסיה, היא הייתה זקוקה לקבלת סיוע איראני בבלימת מגמות הבלונות האסלאמיות בטרטוריות הסובייטיות לשעבר. רוסיה חששה מעליית מגמות אסלאמיות פונדמנטליסטיות בניצוחה של איראן כחלק מניסיונותיה לייצא את המהפכה האסלאמית, ובכך לגרום לאי-יציבות אזורית שתשפיע גם על התעוררות הר הגעש האסלאמי בתוך רוסיה, שצ'צ'ניה היא אחד הסימפטומים שלו. החשש הרוסי הגדול הוא שאיראן תסייע למורדים הצ'צ'נים בנשק ובאימונים, ותשפר את יכולת פעולות הטרור שלהם נגד יעדים ברוסיה. ההצלחות האיראניות בלבנון מאז אמצע שנות ה-80 הטרידו את שלוותם של הרוסים – בעיקר הצלחות החזבאללה מול ישראל. בנובמבר 2000 ביטלה רוסיה באורח חד-צדדי את הסכם גור-צ'רנומירדין Gore-Chernomyrdin של 1995, על פיו היא התחייבה להפסיק את מכירת הנשק לאיראן עד סוף 1999, ולהפחית את קשריה הגרעיניים עמה. למהלך זה קדמו תוצאות הבחירות למג'לס (הפרלמנט) האיראני בפברואר 2000, אשר הדאיגו את רוסיה בשל ניצחונם של מי שכונו הרפורמיסטים – רוסיה חששה שהם יפעלו להחייאת האוריינטציה הפרו-אמריקאית – מה שנראה היה יותר כאובססיה רוסית מאשר אפשרות מעשית. בשלהי 2000 יזם פוטין שורה של ביקורים רשמיים רמי דרג באיראן. ביניהם, ביקור של משלחת חברי דומה מוסלמים שנפגשה עם ראשי המשטר באיראן, וביקור של איגור סרגייב, שר ההגנה הרוסי, שבסיומו הוחלט "להרחיב ולהעמיק את היחסים הצבאיים, הביטחוניים וההגנתיים לטווח ארוך". רוסיה, כך הוסכם, תאמן קצינים איראניים באקדמיות הצבאיות שלה ושתי המדינות ירחיבו את שיתוף הפעולה הפוליטי, המדעי והטכני ביניהן. במקביל פעלה רוסיה, למורת רוחה של איראן, להשגת הסכמים עם קזחסטאן ועם אזרבייג'אן – מדינות השוכנות לחופי הים הכספי עתיר עתודות הנפט והגז טבעי (השלישי

בגודלו בעולם), שמטרתם הייתה קביעת מפתח לחלוקת אוצרות הטבע בקרקעית הים על פי אורך חופה היחסי של כל מדינה. הדבר היה מעניק לאיראן רק 13% מאוצרות הטבע הללו, בעוד שאיראן רצתה חלוקה שווה שתיתן לה 20% שליטה. ביקור ח'אתמי ברוסיה במרץ 2001 נועד בין היתר לפתור את המחלוקת בין שתי המדינות בנושא זה, שהרי מדובר במיליארדים רבים של דולרים. טהרן אף רגזה מאוד על התמרונים הצבאיים-ימיים שערכה רוסיה במימי הים הכספי בינואר 2001, במהלך ביקור פוטיין באזרבייג'אן. על אף שפוטיין התחייב לחזור בו מההסכמים שחתם עם שכנותיו לים הכספי, הרי שבפועל סלע המחלוקת העיקרי בסוגיית הים הכספי לא נפתר, זולת הפגנת רצון טוב מצד רוסיה לעשות כן. רוסיה ניסתה להעניק לח'אתמי בתום ביקורו הישג הצהרתי שיוכל לזקוף לזכותו בתחום היחסים האסטרטגיים בין שתי המדינות. הצדדים התחייבו שבעתיד יפתרו המחלוקות ביניהן בדרכי שלום בלבד, וכי במידה ואחת מהן תותקף הרי שהמדינה האחרת לא תושיט עזרה או סיוע מכל סוג שהוא לצד התוקף – הרבה פחות מהסכם 1921.

באוקטובר 2001 נערך ביקורו של שר ההגנה האיראני עלי שאמחיני במוסקבה. הביקור הניב פירות, ובסיומו נחתמו בין שתי המדינות עסקאות נשק בשווי של מאות מיליוני דולרים. רוסיה מצדה טרחה להדגיש כי מדובר בנשק הגנתי בלבד. רוסיה גם קטפה פירות כלכליים מהמשך פיתוחו של פרויקט הגרעין האיראני והזיכיון שניתן לחברת חיפושי נפט רוסית לקדוח באיראן.

הקמתן של ממשלות פרו-מערביות באפגניסטן ובעיראק, אף על פי שמידת יציבותן לטווח הרחוק אינה ברורה עדיין, לא מסמלות התפתחות חיובית הן מבחינת רוסיה והן מבחינת איראן. המחויבות הרוסית לסייע בפיתוח תכנית הגרעין רק הולכת ומתחזקת בשנים האחרונות. כך למשל, באוקטובר 2004, במהלך ביקורו המתקשר בטהרן, הצהיר שר החוץ הרוסי סרגיי לברוב כי רוסיה תוסיף לסייע לאיראן לממש את זכותה לפתח טכנולוגיה גרעינית למטרות שלום. בפברואר 2005 חתמו שתי המדינות על הסכם שעל פיו תספק רוסיה דלק גרעיני לתחנת הכוח הגרעינית בבושאר. אלכסנדר רומיינצב (Aleksandr Rumyantsev), ראש הסוכנות לאנרגיה אטומית של רוסיה, חזר והדגיש במעמד החתימה על ההסכם, שמדובר בפרויקט גרעין למטרות שלום. הצהרות ברוח זו נמשכו לאורך השנים האחרונות, ועולה השאלה אם לא מדובר פה במהלך דיאלקטי שאם לא ייבלם, יוביל את איראן לייצור נשק גרעיני שהמטרה האסלאמי האיראני לא יהסס להפנותו גם לכיוונה של רוסיה. הלחץ הבין-לאומי על טהרן לחדול מפעילות העשרת האורניום, אותו מובילות ארצות הברית ומדינות אירופה, והסרבנות האיראנית מנגד, העמידו את מוסקבה בפני

דילמה קשה. מצד אחד, היא מנסה להביא לפתרון דיפלומטי של בעיית הגרעין עם איראן ואף הציעה לאחרונה להעביר את פעולות העשרת האורניום לתחומה ובכך להבטיח שהוא נעשה למטרות שלום – הצעה שנדחתה בנימוס על ידי טהרן. מצד שני, חוסר הנכונות האיראנית להתפשר בנושא הגרעין הביא את משרד החוץ הרוסי כבר באוגוסט 2005 לפרסם הודעה המותחת ביקורת נוקבת על עמדתה של איראן. כמו כן נקראה איראן לשתף פעולה עם הסוכנות הבין-לאומית לאנרגיה גרעינית ולחדול מפעולות העשרת האורניום.

לסיכום, רוסיה משחקת משחק כפול במשבר הגרעין האיראני. מצד אחד היא מפגינה כלפי איראן יחס פטרוני, ומנסה למנוע נקיטת סנקציות בין-לאומיות כלפיה, כשהיא מגוננת עליה במועצת הביטחון של האו"ם אל מול הלחץ הבין-לאומי הכבד אותו מובילות ארצות הברית ומדינות אירופה. מצד שני, רוסיה לא תהיה מוכנה לאפשר לאיראן ללכת עם תכנית הגרעין שלה עד להשגת הפצצה – מציאות בלתי נסבלת מבחינתה שתשנה את המאזן האסטרטגי באזור מקצה לקצה.

ניתן להמשיל את התנהלותה של רוסיה בפרשת הגרעין האיראני ללוליין המהלך על חבל דק, היא מבקשת להראות לאיראן ולעולם כי היא הייתה ונותרה מעצמה עולמית היודעת להגן על האינטרסים של בנות בריתה. רוסיה רוצה למנוע מצב בו יהיה גורלה של איראן דומה לזה של עיראק, בת-בריתה בעבר – מצב שיעניק לארצות הברית שליטה מוחלטת באזור המפרץ הפרסי עתיר אוצרות הטבע ובעל חשיבות פוליטית-אסטרטגית ראשונה במעלה, ובכך יוסיף ויקרב את ארצות הברית לגבולות רוסיה. הרחבת ברית נאט"ו מזרחה על ידי צירופן של מדינות הגוש הקומוניסטי לשעבר ומלחמות המפרץ שהביאו להגברת המעורבות האמריקאית באזורים שהיו בעבר אזורי השפעה רוסיים/סובייטים, התקבלו בקרירות ובחשדנות על ידי מוסקבה שחשה כי לפיתת הצבת האמריקאית, ממערב וממזרח, הולכת ומתהדקת. ההתנהלות הרוסית בפרשת פרויקט הגרעין האיראני משקפת יותר מכל את שאיפותיה של רוסיה בהנהגת פוטין לחזור ולהיות מעצמה משפיעה במזרח התיכון. רוסיה בהנהגתו פעלה ופועלת גם לשיפור הקשרים עם דמשק כשהיא מונעת שוב, כבעבר, משיקולים כלכליים, פוליטיים-אסטרטגיים ואידיאולוגיים. הפעם הממד האידיאולוגי שונה – רוסיה מצדה, כפי שעולה משיחות עם אנשי ממשל ואקדמיה רוסיים, תהיה מוכנה לעשות ויתורים מפליגים לארצות הברית בנושא האיראני אם האחרונה תביע נכונות להסתלק מתכניתה היומרנית לייצוא הדמוקרטיה הליברלית למדינות האזור – תכנית שהייתה לצנינים בעיני מוסקבה. להערכתך, רוסיה אף תהיה מוכנה להגיע למדיניות מוסכמת עם ארצות הברית בנושא

איראן אם תקבל פיצוי כלכלי הולם ואם יובטח יישוב המשבר בדרכים לא אלימות. רוסיה מבינה כי נקיטת מהלכים שגויים במשבר הגרעין האיראני תפגע באינטרסים הרחבים שלה באיראן וביחסיה עמה. היא מניחה, בצדק רב, כי את הוואקום שייווצר תוכלנה למלא מעצמות אזוריות כמו סין והודו, שמגלות עניין רב באיראן ובאזור המפרץ.

מההיסטוריה של היחסים בין שתי המדינות ניתן אולי להסיק כי ברית אסטרטגית ארוכת טווח ביניהן אינה בעלת סבירות גבוהה לאור מורכבות היחסים ביניהן בעבר ובהווה. אני נוטה להסכים עם דברי Zhan Shikeebi, מומחה איראני לענייני רוסיה, שטען כי רוסיה חפצה לבסס את השפעתה במרכז אסיה, ובמרחבי הים הכספי והקווקז. הוא גורס כי לאיראן ולרוסיה אינטרס דומה – הרצון למנוע את התחזקות השפעתה האזורית של האחרת – איראן כבר מותשת מניסיונות ההתפשטות הרוסיים לאורך ההיסטוריה בעוד רוסיה אינה רוצה לראות איראן חזקה הנאבקת מולה על הגמוניה אזורית. כיום ניתן לאפיין את מערכת היחסים בין שתי המדינות כמערכת יחסים טקטית.

הלל פריש

אתייחס לגישת העולם הערבי לבעיית הגרעין בשתי רמות. החלק הראשון קשור לחשיבות השולית של המדינות הערביות ביחס לסוגיה האיראנית, ולהשלכות של מגמה זו על סוגיות גדולות יותר מהסוגיה האיראנית. החלק השני הינו אינפורמטיבי, ובו אתייחס לעמדות השונות של מדינות האזור.

לפני שאכנס לעובי הקורה, אני רוצה להתייחס לבעייתיות של השימוש במושג "העולם הערבי". המושג נותן רושם מוטעה, שמדינות דוברות ערבית משקפות איזו שהיא אחדות פוליטית. במציאות אחדות זו אינה קיימת, ובמיוחד כלפי סוגיית הגרעין האיראנית.

השוליות של המדינות דוברות ערבית

כשמדובר בסוגיה האיראנית, חוץ מאיראן ומישראל כמובן, עולות לכותרות שש מדינות – ארצות הברית, רוסיה, סין, גרמניה, בריטניה וצרפת – אף אחת מהן אינה מדינה במזרח התיכון, או מדינה דוברת ערבית.

נשאלת השאלה, מהן ההשלכות של התפקיד השולי שממלאות המדינות הערביות בנושא הסוגיה הגרעינית? אני חושב, שהשוליות הזו משקפת מגמה חשובה מאוד שאנו עדים לה מזה כ-25 שנה, לפחות מ-1982, ממלחמת לבנון ואולי עוד לפני כן, ממלחמת יום כיפור: העימות הקונבנציונאלי מתגמד לעומת העימות האפשרי של הנשק הלא קונבנציונאלי, דרך הבליסטיקה והעימות המתמיד כמעט במישור המלחמה בעצימות נמוכה.

בעבר השתתפו המדינות הערביות בעימות הקונבנציונאלי. כשנחלש העימות הקונבנציונאלי, פחתה גם החשיבות של המדינות הערביות בסוגיות של ביטחון במזרח התיכון, אם כי אינני פוסל אפשרות של עימות קונבנציונאלי בין ישראל לבין סוריה.

באופן כללי, אנחנו רואים את היחלשותן של המדינות דוברות הערבית לטובת המדינות הלא ערביות במזרח התיכון – ישראל, טורקיה – ובצורה הבולטת ביותר לאחרונה – איראן. כל הקשת הפוליטית האידיאולוגית במדינות דוברות הערבית מצביעה, מתריעה ומתריסה נגד התפתחות זו, החל, כמובן, בפאן

ערביים וכלה בזרמים האסלאמיים. סוגיית הגרעין ועוצמתה של איראן הן נדבך נוסף להיחלשותן של המדינות הערביות.

האתגר האיראני

איראן מהווה אתגר עבור המדינות הערביות. אפשר לחלק את המדינות דוברות הערבית לשני סוגי מדינות – מדינות עתירות כוח אדם אך עניות במשאבים, ובעיקר בנפט, ומדינות דלות אוכלוסין אך עתירות נפט. איראן היא המדינה היחידה במזרח התיכון (כולל טורקיה וישראל) שהיא גם עתירת כוח אדם, וכוח אדם מיומן למדי, וגם עשירה במשאבי נפט ובעתודות נפט. היכולת למזג בין הון אנושי והון ממוני מהווה את האתגר שמציבה איראן לכל שאר המדינות במזרח התיכון.

אנחנו עדים גם להתעצמותה של טורקיה על חשבון העולם הערבי. לטורקיה ייחודיות משלה, היא בעלת אוכלוסייה גדולה (כממדי מצרים ואיראן), אבל היא גם המדינה המתועשת היחידה, להוציא את ישראל, במזרח התיכון. טורקיה, וכמובן ישראל, מהוות אתגר למדינות דוברות הערבית. הן נוגסות בכוחן של המדינות הערביות, והשוליות של המדינות הערביות בסוגיית הגרעין משקפת זאת.

עמדות המדינות הערביות

העדר האחדות בנושאים ביטחוניים, לרבות בנושא סוגיית הגרעין האיראנית, מעצים את השוליות של המדינות דוברות ערבית. כל מדינה, או ליתר דיוק, כל גוש מדינות במה שאנחנו מכנים, העולם הערבי, נוקט עמדה שונה כלפי סוגיית החימוש הגרעיני האיראני.

מדינות המפרץ – מדובר בשש מדינות ב-GCC - Gulf on Co-operation Council, ארגון שנוסד ב-1981 כדי להתמודד עם האיום הטמון במלחמת איראן-עיראק. ככל שמצבן החומרי של מדינות המפרץ טוב יותר, מצבן הגאו-אסטרטגי הולך ורע. אם בשנות ה-80 הן עדיין היו יכולות להשליך את יתרון כוחן על מאזן כוח והתשה הדדית של שתי המדינות "הטורפות" – עיראק, שמאז קיומה של כווית כמדינה עצמאית תבעה חלקים חשובים ממנה, ואיראן, עם תביעותיה על שלושה איים אסטרטגיים השייכים להתאחדות נסיכויות המפרץ – הרי שהכול התמוטט ב-1990. מאזן האימה בין שתי היריבות לא פעל, עיראק כבשה את כווית ואיראן לא נקפה אצבע כדי למנוע זאת.

לאחר מכן היה שיפור מה בשל מדיניות ההכלה שאימצה ארצות הברית כלפי

איראן ועיראק כאחת, אותה מדיניות ששיבחו וולט ומירשהיימר, ואשר לפיהם הלובי היהודי פעל כדי להרוס אותה כשארצות הברית פלשה לעיראק. מאז אותה פלישה המצב התדרדר, ומדינות המפרץ עומדות בפני איום איראני גדול עוד יותר עם היעלמותה של המדינה העיראקית.

עד לא מזמן, הסתפקו מדינות המפרץ בטפל ולא בעיקר, בדברן על הסכנה האקולוגית של התכניות האיראניות. הן דיברו על העובדה שבשאר, המתקן להתפלה, נמצא בחוף המזרחי של איראן, בדיוק מול מדינות המפרץ, באזור המועד לרעידות אדמה, ועל כך שהאפקטים האקולוגיים של התכניות הללו יכולים להיות הרי-אסון למדינות המפרץ.

אבל החל מראשית 2006, מביעות המדינות הללו את חששן, לרוב דרך כתבים מעין רשמיים, אשר מעלים את השאלה – מדוע תכנית העשרת האורניום ואנרגיה גרעינית חשובה כל-כך למדינה בעלת רזרבות נפט כל-כך גדולות. השגריר הסעודי בווינגטון אף שיבח בפומבי את ההתקפה של ישראל על המתקן העיראקי.

למדינות המפרץ יש ממה לחשוש, וראוי לפרט את הסיבות לכך:

1. בעיות שינוע הנפט בעת התקפה אמריקאית על איראן. כידוע, 20 מיליארד חביות בשנה, בערך רבע מסך כל הצריכה הגלובלית של הנפט, ו-90 אחוז מהתפוקה של הנפט במזרח התיכון, עוברים דרך מצרי הורמוז. מדינות המפרץ, ובראשן כוויית והתאחדות נסיכויות המפרץ, חוששות שלא יוכלו לשנע את הנפט עליו מושתתת כלכלתן, אחרי ככלות הכול רוב הנפט מיועד ליצוא.
2. במדינות המפרץ קיימת בעיה של מיעוטים שיעים. בבחריין הם מהווים רוב, בערב הסעודית כ-10 אחוז, בכוויית כ-20 אחוז, בהתאחדות נסיכויות המפרץ כ-20 עד 30 אחוז. המדינות הללו עדיין זוכרות שבתקופת המהפכה החיומינית, ניסתה איראן להפעיל את המיעוטים הללו נגד המדינות בהן ישבו, אם כי לא בהצלחה רבה.
3. וכמובן, ישנה בעיה של זליגת גלי הטרור מעיראק והפעלת סוכנים איראניים. איראן מאיימת לחמם את הזירה בעיראק ומדינות המפרץ חוששות מהתוצאות.

מדינות המפרץ נתנו תוקף לעמדתן באפריל 2006, כששרי התעבורה שלהן נפגשו והחלו להפעיל תכנית של שינוע נפט בעת מלחמה. זאת אומרת, שהם כבר מקבלים מאמץ מלחמתי אמריקאי נגד איראן כעובדה קיימת, ושבמידה

מסוימת הם גם מברכים עליו.

מצרים – מצרים נמצאת בין הפטיש לסדן. מחד גיסא, בשל הסיוע האמריקאי, עליה להתנגד לתכנית האיראנית בכל תוקף. מאידך גיסא, איראן בעלת יכולת צבאית גרעינית יכולה לאזן כנגד המונופול הישראלי בתחום זה. במילים אחרות, עם כל החששות שלה מפני איראן, ויש לה חששות, כפי שהללו באו לידי ביטוי במלחמה בין החזבאללה ובין ישראל, החשש מישראל גרעינית גדול יותר. העמדה המצרית בעייתית בשל הקושי להפריד בין התפשטות השפעתה של איראן דרך סוכנים שיעים מקומיים, לבין איראן גרעינית המהווה משקל נגד ישראל, בשל האפשרות שלאיראן גרעינית תהיה השפעה חתרנית גדולה מאוד באזור.

בראשית נובמבר 2005 חל מפנה אצל המצרים. בביקור של מובארך במוסקבה דנו בסיוע שיכולה רוסיה להגיש לתכניות גרעין אזרחיות של מצרים. כמו כן, נודע שארבע מדינות ערביות, מרוקו, אלג'יריה, ערב הסעודית ומצרים, פנו באופן רשמי ל-International Atomic Energy Agency – הגוף הממונה על פיקוח ופירוז השימוש באנרגיה אטומית, כדי להודיע על כוונותיהן לחדש או להחיות תכניות פיתוח של אנרגיה אטומית. התהליכים הללו מאפשרים לחוש בסכנות הנובעות מהתעצמותה של איראן ומהרפיסות שמגלה כלפיה הקהילייה הבין-לאומית, כשהסכנה העיקרית היא סכנת התפשטות הגרעין באזור.

הדיונים המצריים-רוסיים חשפו גם את מטרתה של רוסיה בסיכול הניסיונות לעכב ואולי לעצור את התכניות האיראניות. הרי נשאלת השאלה מדוע רוסיה, אויבת בעבר של איראן, תהיה מעוניינת להעצים את כוחה של זו בתחום הגרעין? הביקור של מובארך גילה את רזי המדיניות הרוסית. רוסיה משתמשת בקלף האיראני ובחששות מפני איראן על מנת להעצים את השפעתה באזור על ידי מתן תרופה – איזון גרעיני – למכה שהיא בעצמה מסייעת להתפתחותה. גם הקרבה בין מצרים ובין רוסיה מובנת. בהתקרבו לרוסיה מאותת המשטר המצרי על חוסר שביעות רצונו כלפי מדיניות הדמוקרטיזציה של ארצות הברית, אשר מסכנת, לדעתו, את המשטר. זהו חשש המשותף גם למשטרו של פוטיין.

סוריה – סוריה כמובן תומכת במטרתה של איראן להפוך למדינה גרעינית. אבל היא לא תומכת באופן שהאיראנים מנסים להגשים את המטרה הזו. סוריה הייתה רוצה שאיראן תפתיע את המערב, ולא שארצות הברית תפתיע את איראן בהתקפה שתביא אולי להפלתו של המשטר היחידי בעולם היום שתומך

בסוריה.

דעת קהל במדינות דוברות ערבית – עד כה עסקתי בעמדת המדינות והאליטות הקשורות למדינה. לגבי מעצבי דעת הקהל ודעת הקהל עצמו, הרי שהרוב תומך תמיכה נלהבת באופציה הגרעינית האיראנית. ניתוח הסקרים מגלה שתפיסת עולמם של האזרחים מן השורה יותר פאן-אסלאמית מאשר פאן-ערבית. במחקרים מתגלה שכ-70 אחוז מהמצרים תומכים בחימושה הגרעיני של איראן, אותו אחוז כמו באיראן עצמה.

לסיכום, אפשר לומר שקשה לדבר על "העולם הערבי", לפחות מבחינת העמדות בסוגיה הגרעינית האיראנית. המדינות דוברות הערבית ממילא אינן גורם חשוב בסוגיה זו. ממצא זה משקף מגמה היסטורית של היחלשות בשל החשיבות ההולכת ופוחתת של המלחמה הקונבנציונאלית, ושל החשיבות הגוברת של מלחמות בעצימות נמוכה, או מלחמות על ידי סוכנים לא-מדינתיים הנתמכים על ידי מדינות טרור.

ככלל, מדינות המפרץ היו שמחות לו ארצות הברית הייתה מתקיפה את איראן. עם זאת, הציבור במדינות הערביות תומך בחימושה של איראן. אך לא המדינות דוברות ערבית ולא הציבור הערבי יהיו מסוגלים להשפיע על דרך ההתמודדות עם הסוגיה או עם השלכותיה בטווח הארוך. לעומת זאת, ישנו חשש שאם המערב לא יעצור את האיראנים, לא זו בלבד שנראה ניסיונות רבים להתחמשות גרעינית בקרב מדינות האזור, אלא שנראה גם חדירה הולכת וגוברת של רוסיה, אשר תזכיר, אם כי בגרסה חיוורת יותר, את המלחמה הקרה. מי אמר שההיסטוריה לא חוזרת על עצמה?

איראן ותת-היבשת ההודית

פ' ק' קומרסוומי

מדיניותה של הודו כלפי איראן היא הנושא השנוי ביותר במחלוקת במדיניות החוץ של הודו בחמש עשרה השנים שעברו מאז סופה של המלחמה הקרה. בין הודו לבין איראן קיימת קירבה מדינית רבה, וישנה הסכמה רחבה בין כל הגורמים הפוליטיים המרכזיים בהודו, כולל בקונגרס, בימין ובשמאל, ובין המפלגות השונות, על הצורך לשמור עמה על יחסים טובים.

איראן נקטה בעמדה מתונה לגבי מספר נושאים בעלי חשיבות להודו. בנושא ההרס השנוי במחלוקת של מקדש Babri Masjid ב-Ayodhya בדצמבר 1992, איראן אמנם הביעה ביקורת, אך גם גילתה הבנה רבה. גם בשאלת קשמיר גילתה איראן התחשבות בהודו, ובזכות התערבויות איראניות במספר הזדמנויות, נאלצה פקיסטן לחזור בה מהחלטות אנטי-הודיות שרצתה לזום בכינוס ארגון המדינות המוסלמיות.

איראן צידדה בהודו גם בנושא אפגניסטן. בניגוד לפקיסטן אשר תמכה בטליבאן, איראן ביקרה את המשטר, על אף אופיו האסלאמי. איראן ראתה באידיאולוגיה של הטליבאן קיצונית בלתי מקובלת. קרבתן המדינית של איראן ושל הודו מצאה ביטוי גם בנושא עיראק. לשתיהן הייתה בעיה עם צדאם חוסיין, ובמקביל, לאחר הדחתו, נקטו שתיהן עמדה חזקה בעד עצמאותה של עיראק.

להודו היו קשרים טובים עם צדאם חוסיין, אך ב-1991, עם סיום המלחמה הקרה, ועם פרוץ מלחמת המפרץ, איבדה הודו לא רק את ברית המועצות, אלא גם את צדאם חוסיין. הודו חיפשה חבר במזרח התיכון, ומצאה את איראן.

איראן באותו זמן, ובמיוחד לאחר עלייתו של ח'אתמי לשלטון, דיברה על דו-שיח בין הציוויליזציות. דו-שיח זה אמנם לא היה מושלם ולא כלל דו-שיח עם היהדות ועם ישראל, אך הודו פירשה זאת כסוג של חילוניות, כלומר, דו-קיום של אנשים שונים החיים על פי אידיאולוגיות שונות. נושא זה הצטרף לקשת רחבה של נושאים שקירבו בין הודו לבין איראן.

צמיחתה הכלכלית של הודו מלווה בצורך גובר באנרגיה. כיום, מייבאת הודו יותר משני שלישי מהאנרגיה שהיא צורכת. הערכה גסה היא שבשנת 2020, תצטרך הודו לייבא יותר מ-80 אחוזים מצרכי האנרגיה שלה. הודו מתחילה להדמות יותר ויותר ליפן, לפחות מבחינת התלות שלה באנרגיה מיובאת, אם לא מבחינת צמיחתה הכלכלית. הודו תהיה תלויה במידה רבה מאוד בייבוא אנרגיה מבחוץ, ובאיראן, בהיותה מייצאת מרכזית.

בינואר 2005, חתמה הודו על עסקת אנרגיה עם איראן בשווי מוערך של כ-40 מיליארד דולר. לפי ההסכם תספק איראן להודו חמש מיליון טונות של דלק בכל שנה, לתקופה של 20 שנה. כך הפכה בהדרגה התקרבות פוליטית להתקרבות כלכלית.

הודי ממוצע לא רואה באיראן איום בטווח הקצר והבינוני. בהודו קיימת תמיכה פוליטית וכלכלית רחבה באיראן. בנוסף, ישנו גם גורם דמוגרפי. המוסלמים מהווים כ-20 אחוזים מאוכלוסיית הודו, ויש להם השפעה על מדיניות החוץ ההודית, במיוחד בכל הקשור למזרח התיכון. בספטמבר 2005, הזכיר ראש הממשלה של הודו, מנמוהן סינג, את השפעתו של הגורם השיעי על מדיניות הודו כלפי איראן, על אף שחלק גדול מהאוכלוסייה ההודית הנו סוני. הוא הזכיר שהמוסלמים מהווים גורם בעיצוב מדיניות הודו ביחס לאיראן.

אבל הבעיה האמיתית הינה השאלה הגרעינית. מרבית טענותיה של איראן בנוגע לשאלה הגרעינית דומות לטענות שהודו חוזרת וטוענת מזה שנים רבות. איראן מדברת על השימושים באנרגיה גרעינית למטרות שלום, ועל אנרגיה חלופית. כלומר, על כך שהיא אינה יכולה לסמוך באופן בלעדי על פחמימן, ועל הצורך למצוא פתרונות חלופיים עבור הדורות הבאים. הודו טענה בעבר את אותן הטענות.

איראן מדברת על זכות ריבונית, על כך שלכל עם הזכות לקבוע את מדיניותו. הודו טענה במשך שנים רבות שקיים אפרטהייד גרעיני אשר מחלק את העולם לארצות בעלות יכולת גרעינית, ולארצות שאינן בעלות יכולת גרעינית. כלומר, על כך שמספר קטן של מדינות הוכרו כמדינות בעלות זכות לנשק גרעיני, בשעה שמדינות אחרות אינן מוכרות כבעלות זכות כזו. הודו פיתחה יכולת גרעינית בשנת 1998, ואין לה זכות לבקש מאף מדינה, כולל מאיראן, שלא לפתח יכולת כזו. למדינה בעלת כוח גרעיני, אין זכות לבקש ממדינות אחרות שלא לפתח כוח גרעיני.

ישנם מספר גורמים אשר משחקים תפקיד חשוב ביחסי הודו-איראן:

בנוגע למשטר ה-NPT – האמנה למניעת הפצת נשק גרעיני – יש לאיראן בעיה אמיתית. בניגוד להודו, איראן שותפה באמנה. אם איראן תפתח יכולת גרעינית יהיה זה סופה של אמנת ה-NPT. הודו אמנם לא חתמה על האמנה ולא רצתה לקבלה, אך היא מסכימה עם הרעיון של מניעת הפצת נשק גרעיני, ואינה מעוניינת שמדינות נוספות יפתחו יכולת גרעינית. הודו, כמו ישראל, אינה שותפה להסכם אך מעדיפה שמצב של מניעת הפצת נשק גרעיני יימשך.

האם איראן גרעינית מהווה איום? הדיון בהודו בסוגיה זו אינו שלם. הדיון בתכנית הגרעין ובתכנית הטילים, מתרכז בנקודה אחת: תכנית הגרעין של איראן מהווה איום לישראל. ישנה התעלמות מהעובדה שטילים איראנים אינם טילים חד-כיווניים והם יכולים לעוף גם מזרחה. השלכותיהן של תכנית הטילים ושל תכנית הגרעין של איראן על ביטחונה של הודו אינם נושאים מרכזיים לדיון. כמעט ולא קיים דיון פומבי בהשלכותיה של איראן גרעינית על אינטרסים הודיים במזרח התיכון.

כארבעה מיליארד הודים עובדים במפרץ הפרסי ולהכנסותיהם יש תפקיד מרכזי בכלכלתה של הודו. השגת יכולת גרעינית על-ידי איראן תשפיע על סביבתה הקרובה, וכל ביטוי של חוסר יציבות במפרץ הפרסי ישפיע גם על הודו ועל האינטרסים שלה במפרץ. מאז ינואר 2006, ביקרו בהודו שני מנהיגים חשובים: המלך עבדאללה מערב הסעודית, ואמיר אל-סאבה מכווית. השיחות עמם עסקו בנושאים של שיתוף פעולה מוגבר, כלכלה ועוד, אך האיום האיראני היה הנושא הסמוי. כלומר, ליחסי הודו עם המפרץ הפרסי יש היבט איראני, שעל הודו לקחת בחשבון עקב שיקולים מדיניים, כלכליים, אסטרטגיים ולוגיסטיים.

פקיסטן

עד עלייתו לשלטון של הנשיא אחמדינג'אד בשנת 2006, היו יחסי הודו-איראן חמים ביותר, דבר שגרם בפקיסטן לדאגה מכיתור הודי-איראני. למרות קרבתה הדתית לאיראן, ראתה פקיסטן בקשרים הקרובים שבין הודו לבין איראן איום ביטחוני. אולם, כיום, עקב התפתחויות שהתחוללו לאחר עלייתו של אחמדינג'אד לשלטון באיראן, יחסי איראן-פקיסטן טובים במקצת מיחסי הודו-איראן. בדיון ב-IAEA (הסוכנות הבין-לאומית לאנרגיה אטומית – סבא"א), הצביעה הודו נגד איראן, ופקיסטן נמנעה בהצבעה. פקיסטן הצהירה שגם

במקרה שהודו תיסוג מתכנית צינור הנפט מאיראן להודו דרך פקיסטן, היא תמשיך לתמוך בפרויקט זה.

סין

ברור לחלוטין שהעלאת נושא איראן להחלטת מועצת הביטחון של האו"ם תחייב הימנעות מהצבעה מצדה של סין. הצבעתה של סין נגד איראן ביחד עם ארצות הברית איננה אפשרות מציאותית, המקסימום שהמערב יכול לצפות מסין הוא שהיא תמנע מהצבעה. כך שהמשבר בנושא איראן מעניק לסין כוח עצום ביחס לארצות הברית – כוח שאין בידי הודו. במצב כזה שני הצדדים יהיו זקוקים לתמיכתה של סין ויחזרו אחריה. הודו הייתה רוצה להיות בעמדה כזו, אך נוכח מגבלותיה, היא איננה מסוגלת לשחק את התפקיד הזה. איראן תהפוך בשלב כלשהו לנושא מאבק כוחות אדיר בין הודו לבין סין. כיום קיים שיתוף פעולה בין הודו לבין סין בתחום האנרגיה, אך זה יכול להפוך לתחרות רצינית, אם לא לעימות, בשלב מאוחר יותר.

ארצות הברית

כאן מתחילים הסיבוכים. איש לא היה מודאג מיחסי הודו-איראן עד שבשנת 2003, זיהה מכון RAND יחסים אלו כאיום עולה.

האינטרס האמריקאי האמיתי ביחסי הודו-איראן התחיל בגלל הנפט. נראה שלארצות הברית אין בעיה עם העובדה שהודו מייבאת נפט מאיראן, אך יש לה הסתייגויות בעניין צינור הנפט מאיראן, מפני שהוא מקבע את היחסים האסטרטגיים בין איראן לבין הודו, דבר שנתפס כמנוגד לאינטרס האמריקאי.

נראה שארצות הברית הגיבה בשיתוף פעולה גרעיני אזרחי עם הודו, כאשר הבינה את חשיבותה של איראן מבחינת אספקת צרכי האנרגיה של הודו. ייתכן שכאן החלה העסקה הגרעינית בין הודו לבין ארצות הברית. ניתן לטעון שעל אף שהודו רצתה אנרגיה גרעינית זמן רב, ארצות הברית לא הייתה מוכנה לבוא לקראתה עד שנכנסה איראן לתמונה והייתה מוכנה לספק להודו נפט דרך צינור יבשתי.

נראה שבהתלהבותה להתקדם עם העסקה הגרעינית, שכחה הודו את ה-Iran Libya Sanction Act, אשר קובע שהשקעה של יותר מ-20 מיליון דולר במגזר האנרגיה של איראן תגרור סנקציות אמריקאיות. אמנם יותר מ-12 מיליארד דולר הושקעו בתעשיית הדלק האיראנית על ידי גורמים שונים, אך הודו אינה אירופה ואינה סין ואין לה את אותה עוצמה. הודו התחילה להכיר בהדרגה

בדרישות הסמויות של ארצות הברית בנושא איראן, ובפעולה חפוזה בספטמבר 2005, עשתה פנייה חדה והצביעה עם ארצות הברית ב-IAEA בנושא איראן. שישה חודשים מאוחר יותר, במרץ 2006, חזרה הודו על אותה פעולה. התנהגות זו מהווה אינדיקציה ברורה לכך שהודו הכירה בכך שאם תשתף פעולה עם ארצות הברית, במיוחד בנושא הגרעיני, תצטרך לשתף פעולה עם וושינגטון גם בנושא איראן. ייתכן שהדבר מסביר את היעדרותו של ראש הממשלה מנמוהן סינג מוועידת הפסגה של ה-Shanghai Cooperation, שבה נכח גם הנשיא האיראני אחמדינז'אד, מפגש מסוג זה בתקופה בה דן הקונגרס האמריקאי בעסקה גרעינית בין הודו לבין ארצות הברית, היה שולח מסר שלילי.

נושא איראן מעלה את רמת המתח ביחסי הודו-ארצות הברית. במילים אחרות, מדיניות הודו לגבי מזרח התיכון נתונה היום ללחץ אמריקאי כבד יותר מאשר אי-פעם בעבר.

ישראל

הודו מעוניינת בקשר חזק יותר עם ישראל. היא זקוקה לישראל ממגוון סיבות, לא רק מההיבט הצבאי. ישראל נותנת להודו עמדת כוח במזרח התיכון. במשך עשרות שנים, מדינות העולם הערבי התייחסו לניו-דלהי כאל מובנת מאליה, יחס שהשתנה מאז הנורמליזציה של היחסים עם ישראל בשנת 1992.

על אף שהודו לא הצליחה לנצלם, יחסים דיפלומטיים עם ישראל העניקו לה יכולת לעצב מחדש את מדיניותה לגבי המזרח התיכון. כעת, מדינות ערביות מתייחסות להודו בצורה רצינית יותר. ב-15 השנים האחרונות, חוץ ממצרים, אף מדינה ערבית לא הגדירה את ישראל כגורם ביחסיה הו-צדדיים עם הודו, אפילו לא איראן.

כאשר ראש הממשלה אריאל שרון ביקר בהודו בספטמבר 2003, הצהרתו הפומבית בעניין איראן גרמה לסכסוך מינורי. מעבר לכך, איראן אף פעם לא התייחסה לישראל כגורם ביחסיה הו-צדדיים עם הודו.

איראן מהווה שחקנית חשובה עבור הודו, והודו אינה יכולה להתעלם מהמשמעות הפוליטית, הכלכלית והאסטרטגית של שמירה על יחסים טובים עמה. הנשיא אחמדינז'אד הקל על הודו להחליט לצד מי לעמוד. התפרצות הפומבית נגד ישראל גרמה לתגובה יחסית מתונה בניו-דלהי, אך מדינות רבות סירבו לקבל את דבריו, והודו, כמו רבים אחרים, לא רצתה להיות מזוהה עם עמדה כה שנויה במחלוקת ובלתי מקובלת.

עובדה זו מקבלת ביטוי ברור יותר בגישה של השמאל בהודו. לרוב מביע השמאל בהודו ביקורת קשה נגד ארצות הברית, ומדיניותה של וושינגטון במזרח התיכון, ונגד מה שהוא מכנה "ההגמוניה אמריקאית", ותומך באיראן. למרות זאת המליץ השמאל לממשלה להימנע מלהצביע ב-IAEA ולא להצביע לצד איראן. זוהי תרומתו של אחמדינג'אד להודו. כאשר נתן ביטוי פומבי לרטוריקה מסוג זה, הקל אחמדינג'אד על הודו לשמור על מרחק מאיראן.

באופן אידיאלי, הודו הייתה רוצה לשמור על יחסים טובים עם ישראל ועם איראן, והייתה רוצה שלשתיהן יהיו יחסים טובים אחת עם השנייה. כמדינה בעלת יחסים ידידותיים עם שתיהן, הודו הייתה יכולה להשתמש במגעים שלה עם איראן על מנת לרכז את הרטוריקה.

לסיכום, נראה שהודו מעדיפה הסכם עם ארצות הברית אשר יספק אנרגיה גרעינית, על חשבון האפשרות לתלות בנפט האיראני.

שאול שי

קיימים היום שני גורמים אשר מובילים את הטרור העולמי, איראן היא הגורם הראשון. אין מחלוקת שמזה למעלה מעשרים שנה איראן היא המדינה תומכת הטרור הדומיננטית ביותר. הגורם השני הוא ארגון אל-קאעדה. מבין ארגוני הטרור, אין ספק שהוא הארגון המוביל את הג'יהאד העולמי.

זיקות הגומלין בין שני הגורמים המובילים הללו – הג'יהאד העולמי ואיראן – הן נושא מורכב, ואני חושב שצריך לשים אליו לב, שכן לעתים מומחים פוטרם את הנושא בקלות יחסית באמירה, שאלה שיעים, אלה סונים, ויש להם אג'נדות שונות. אך כאשר בוחנים את הנושא בפרספקטיבה היסטורית התמונה שונה לחלוטין.

שני התהליכים, או שתי התופעות, התחילו כמעט באותו זמן. בפברואר 1979 התרחשה המהפכה האסלאמית באיראן. המהפכה יצרה בעולם המוסלמי ואצל הרדיקלים האסלאמים באשר הם, תחושה שניתן לחולל מהפכה, ניתן להביס שליט שהוא כמעט כל יכול, ושנהנה מגיבוי של מעצמת-על, ושאם ניתן לעשות זאת באיראן, ניתן לעשות זאת גם במקומות אחרים. חודשים לא רבים לאחר מכן, בנובמבר 1979, כאשר פלשה ברית המועצות לאפגניסטן השכנה על מנת להציל את המשטר הפרו-סובייטי, התחיל באפגניסטן הג'יהאד, ובשני צדי הגבול החל תהליך גלובלי.

מבחינת האג'נדה האיראנית, ח'ומיני מלכתחילה לא הגדיר את המהפכה כמהפכה איראנית או כמהפכה שיעית, אלא כמהפכה אסלאמית, ואיראן אכן פעלה על מנת לייצא את המהפכה. כמו שאמר ח'ומיני, המהפכה אינה יודעת גבולות. הגלובליזציה של הפעילות האיראנית פעלה מהפנים אל החוץ. באפגניסטן השכנה התחליך היה הפוך. דהיינו, הקריאה לבוא לעזרת המוג'אהדין האפגאנים במלחמה נגד הכיבוש הסובייטי יצרה כיוון הפוך של גלובליזציה, של הצטברות של האלמנטים הרדיקליים ביותר מרחבי העולם, שהגיעו להשתתף בג'יהאד.

ציון דרך מרכזי נוסף באותו טווח שנים הוא סיום המלחמה הארוכה בין איראן

ד"ר שאול שי הוא חוקר בכיר במכון הבינלאומי למדיניות נגד טרור (ICT) וראש מחלקת היסטוריה בצה"ל.

לבין עיראק ב-1988. המלחמה הזו היוותה עילה לפעילות טרור אינטנסיבית מאוד של איראן על מנת לקדם מטרות שלא יכלה לקדם בדרכים אחרות. ב-1989 נפטר ח'ומייני ועלה המשטר של ח'אמנאי ורפסאנג'יני, שמצטייר כביכול כמשטר מתון יותר. כלומר, כשמתבוננים על הסטטיסטיקה של הטרור האיראני, יש בשנים הללו ירידה מסוימת בחלק מהמרכיבים. אלה השנים שבהן נפתרו בעיות בני הערובה המערביים בלבנון, ואיראן הייתה זהירה יותר בפעילות הטרור שלה. זהו גם הזמן שבו הגיעה לסיומה המלחמה באפגניסטן, עם יציאת הסובייטים, ובעצם התרחשו חילופי משמרות או חילופי תפקידים, ואת הבכורה בזירה העולמית תפס ארגון אל-קאעדה, שהוקם ב-1988 והפך להיות הגורם המוביל בעולם.

שני הגורמים הללו – אל-קאעדה ואיראן, שונים מאוד זה מזה: מצד אחד מדינה, ומצד שני ארגון תת-מדינתי. ברור שכאשר מדינה מחליטה שטרור הוא כלי לגיטימי, שצריך לעשות בו שימוש, היכולות שלה בעניין הן כמעט בלתי מוגבלות. באיראן הוקמו שני מיניסטריונים, מיניסטריון משמרות המהפכה ומיניסטריון המודיעין, שני גופים שלמעשה קיבלו את המשימה של יצוא המהפכה.

מכיוון שהמהפכה לא חדרה אל העולם המוסלמי בברכת השלטונות המקומיים, נעשה שימוש בכלים חתרניים וטרוריסטיים, והגופים הללו ידעו לעשות זאת. הדבר בוצע בשלושה מישורים: הראשון, פרישת חסות איראנית על ארגוני טרור באשר הם – כל מי שמוכן לקבל את עזרתה וברכתה של איראן, דוגמת הארגונים הפלשתינאיים למיניהם. במישור השני, הקמת ארגונים מטעם, דוגמת החזבאללה. אגב, ארגוני חזבאללה קיימים לא רק בלבנון. האיראנים הקימו ארגונים כאלה במקומות שונים. במישור השלישי, טרור מדינתי איראני, שבא לידי ביטוי בראש ובראשונה בטיפול בגולים איראניים. הטיפול בגולים נמשך על פני כל ההיסטוריה האיראנית, תחת שלטונם של נשיאים קיצוניים ומתונים.

איראן אמנם עוסקת בטרור מדינתי למעלה מעשרים שנה, אך אני יכול להצביע על מקרים בודדים שבהם נלכדו מבצעים, הועמדו לדין, והפעילות האיראנית נחשפה. הדוגמה המובהקת ביותר היא פרשת מיקונוס מ-1997 של חיסול קבוצת גולים כורדים. המבצעים נתפסו, ונלמד אז שקבלת החלטות בעניין הגיעה עד לפסגת השלטון האיראני. דוגמה נוספת לאירוע שנחקר במשך מעל לעשר שנים – הפיגוע בבניין Amia בבואנוס איירס, והייתי מחבר לזה גם את הפיגוע בשגרירות ישראל.

לאיראן יש יכולות מרשימות מאוד, חובקות עולם, אשר כוללות את המנגנונים המדינתיים, החל משגרירויות ודואר דיפלומטי, וכלה בחברת התעופה האיראנית, ובחברות הספנות, בהן ניתן לעשות שימוש כמעט חופשי לצרכים של המנגנונים האלה.

כאשר אנו מסתכלים על התפתחות הזיקה בין ארגון אל-קאעדה לבין איראן, הייתי אומר שבשנות המלחמה באפגניסטן, נוהרה איראן מאוד ביחס למידה שבה הייתה מוכנה להתעמת עם ברית המועצות, ולכן התמקד הסיוע האיראני בעיקר בארגונים השיעים באפגניסטן. אבל לאחר שהסתיימה המלחמה, נקודת המפגש הראשונה והמעניינת התרחשה ב-1991 בסודן. ב-1989 עלה בסודן משטר אסלאמי קיצוני בראשות חסן תוראבי ועומר אל באשיר. איראן איתרה את הפרוטנציאל וחדרה למדינה. גם בן לאדן הגיע לסודן עם תשתית אל-קאעדה לאחר שסולק מערב הסעודית, ושם נוצר החיבור הראשון בין איראן לבין אל-קאעדה.

החיבור הזה פועל על מנת לעודד פעילות טרור בכל רחבי העולם, והדוגמה המעניינת היא סומליה. ב-1992 הייתה בסומליה בעיה הומניטרית. ארצות הברית הפעילה כוחות מטעם האו"ם על מנת לנסות ולעזור. איראן, סודן ואל-קאעדה ראו במהלכים הללו ניסיון חדירה אמריקאי לקרן אפריקה, ולכן החליטו לפעול נגד ארצות הברית. בן לאדן קיבל חלק מהמשימה הזו ובכירים מאל-קאעדה הגיעו כדי להכשיר חלק מהלוחמים הסומליים. המשכו של הסיפור מוכר ומסופר בספר ובסרט המפורסם Black Hawk Down. מעניין שלאחר מכן יצא בן לאדן בהכרזה ואמר: ארצות הברית היא "נמר של נייר", נהרגו להם שבעה עשר איש והיא התקפלה מסומליה, זה נותן מקור השראה להמשיך.

מקרה מעניין נוסף התרחש באותה תקופה בסודן: ב-1992 ניסה ארגון אל-קאעדה לפגוע בבית מלון בתימן, שבו שהו צוותים אמריקאים שיצאו לחופשות מסומליה. הפיגוע לא היה מוצלח, ועלה הרעיון ללמוד מהניסיון של החזבאללה. בחסות הסודנים התקיימו פגישות בין בכירים מחזבאללה, כנראה אמאד מעיאניה, בן לאדן ואחרים. בעקבות הפגישות הללו יצאו בכירים מאל-קאעדה ללבנון, עברו אימונים ולמדו מניסיונו של חזבאללה, שהיה כבר ותיק, כמעט עשר שנים בעסק – ב-1983 פוצץ הארגון את השגרירות האמריקאית בבירות, את מטה הכוחות הצרפתיים ואת מטה כוחות המרינס. את התוצאות אנחנו רואים ב-1998, כאשר אל-קאעדה פוצץ את שגרירויות ארצות הברית בקניה ובטנזניה.

פרק מעניין נוסף ולא מוכר הוא החיבור בין אל-קאעדה לבין איראן במגרש הבלקני. ב-1992 החלה המלחמה בבוסניה-הרצגובינה. המוסלמים נתפשו שם כאנדרדוג, והעולם המוסלמי נחלץ לעזרתם. שני השחקנים המרכזיים שנחלצו לעזרה, יחד עם ארגונים אסלאמים רדיקליים נוספים, היו איראן ואל-קאעדה. ב-1993 הוקמה בבוסניה חטיבת משמרות המהפכה מסי 7, שהייתה בפקוד איראני והייתה מבוססת ברובה על מגויסים בוגרי אפגניסטן, בוגרי ארגוני טרור שונים. עד סוף המלחמה בבלקן ב-1995 היו כבר עשר מסגרות חטיבתיות, חלקן חטיבות בפקודו של מוג'אהדין – בוגרי אפגניסטן, וחלקן חטיבות מעורבות של בוסניים מקומיים ומתנדבים זרים.

שיתוף הפעולה אינו מסתכם רק במקומות הללו. שיתוף פעולה דומה ניתן היה לראות גם בדרום-מזרח אסיה, בעיקר בהקמת ארגוני צדקה, שסיפקו מימון לתשתיות טרור של איראן ושל הג'יהאד עולמי. אזור מעניין נוסף הוא אזור ה-three borders, מפגש הגבולות בין ברזיל, ארגנטינה ופרגוואי, משם יצאו המפגעים בשני הפיגועים שצינתי קודם בבואנוס איירס. באזור הזה נמצאות התשתיות, זהו אזור שכמעט ואינו נשלט על ידי אף אחת משלוש המדינות, והוא משמש כמוקד לפעילות.

הסוגיה של מעורבות איראן באל-קאעדה עלתה כמובן מיד לאחר מתקפת ה-11 בספטמבר. ועדת החקירה של הקונגרס האמריקאי חקרה גם את הסוגיה הזו, ומצאה מספר נקודות מעניינות. נכון שאיראן לא הייתה מעורבת ישירות ביוזמה או בסיוע לביצוע הפיגועים, אבל חוטפי המטוסים שביצעו את הפיגוע ב-11 בספטמבר, יצאו בשעתו לאימונים באפגניסטן. היו להם שתי אפשרויות להגיע לאפגניסטן, לטוס דרך פקיסטן (אבל שם הייתה בקרה אמריקאית טובה יחסית), או לעבור דרך איראן. האיראנים נתנו להם אפשרות מעבר מבלי להחתים את הדרכונים, כך שהם יכלו לעבור דרך איראן לאפגניסטן, לעבור את האימונים ולחזור כל אחד למקום ממנו הוא בא, מבלי להותיר מידע על מקום שהותם. זאת דוגמה אחת לסיוע איראני לאל-קאעדה.

בתקופה שלאחר ה-11 בספטמבר נזהרה איראן מאוד מלהיות קשורה בכל צורה שהיא לאל-קאעדה. אבל יחד עם זאת, הייתי אומר, שהיחס שלה היה אמביוולנטי. מצד אחד באיראן שוהים כבר כמה שנים מספר בכירים של אל-קאעדה, לכאורה במעצר. לא ברור באיזה סוג של מעצר, אבל אין נכונות להעמיד אותם לדין או להסגיר אותם. האם איראן תהיה מוכנה להסגיר אותם בתנאים מסוימים? אני מניח שתמורת מחיר ראוי היא תהיה מוכנה לעשות זאת. האם יש לה כיום אינטרס לעשות זאת? כנראה שהתשובה היא לא. בנוסף

לכך, הייתי אומר, שכל כניסה של גורמי אל-קאעדה לזירה הלבנונית, מתבצעת גם היא, קרוב לוודאי, בידיעה כזו או אחרת של איראן ושל חזבאללה שפועל מטעמה. זו נקודה שצריך לעקוב אחריה ולראות איפה נמצא האינטרס האיראני בהקשר הזה.

לסיכום: היום בעקבות ה-11 בספטמבר ממוקדת תשומת הלב העולמית, ובצדק, בנושא הגייהאד העולמי ואל-קאעדה. אין ספק, שהארגון הזה הוא מהארגונים היותר קטלניים שהכרנו בהיסטוריה. יחד עם זאת, כשאנחנו משווים את היכולות של ארגון כזה לעומת הפוטנציאל האיראני, אם וכאשר תחליט איראן שהיא רוצה לעשות שימוש נרחב בטרור – מדובר על פעילות בסדר גודל שונה לחלוטין. לאיראן יש קשת רחבה מאוד של אפשרויות להפעיל את נשק הטרור ואני לא מדבר רק על ההקשר הישראלי, אלא בהקשר רחב יותר, ההקשר הגלובלי. איראן מצד אחד תעדיף, אם לשפוט לפי ניסיון העבר, לפעול בעזרת שליח. מהבחינה הזו אין ספק שהגייהאד העולמי הוא שליח ראוי. הוא גם שליח שנכון בכל עת. כאשר יש התאמה של האינטרסים מול אויב חיצוני, הרי ששיתוף הפעולה הזה מתקיים. לכן צריך לקחת בחשבון, שאם איראן תדחק אל הקיר, אחת האופציות שעומדות לרשותה היא קמפיין של טרור חובק עולם. אני חושב שזה מסוג האיומים, שמוטב לחשוב עליהם מראש ולא בדיעבד.

גבולות הדיפלומטיה: איראן וסוף תהליך ה-NPT

ג'רלד שטיינברג

אני עוסק בדיפלומטיה הבין-לאומית ובדיון בנושא האיראני לפחות מ-1992. נושא זה מתנהל כמו אופרת הסבון הטיפשית והפשוטה ביותר – הכל צפוי מראש ואין שום מתח. זוהי פארסה ומילת המפתח היא ייאוש. בעבר היו מספר הזדמנויות למנוע את המצב בו אנו נמצאים היום – אנו בפתחו של עידן של יכולת גרעינית איראנית, וכמעט שלא נותרו כלים למנוע זאת.

ברצוני לדון מעט בהיסטוריה הדיפלומטית על מנת להצביע על הגורמים בגללם הגענו לאן שהגענו. העדויות מדברות בעד עצמן, המשטר הבין-לאומי לאי-הפצת נשק גרעיני הגיע לקיצו. בספטמבר 2005 הייתה הזדמנות להתאוששות ולמניעת התפרקותו של המשטר לבקרת הנשק הגרעיני, אך עברה שנה ודבר לא נעשה. אז לאחר שנים של דיונים ושל ניסיונות להגיע לפשרה, הצביעה הסוכנות הבין-לאומית לאנרגיה אטומית, שמושבה בווינה, על ההחלטה שאיראן הפרה – מה שנקרא באנגלית non-compliance – את התחייבויותיה במסגרת משטר האמנה לאי-הפצת נשק גרעיני.

בניגוד להודו, לישראל ולפקיסטן, שמעולם לא חתמו על האמנה לאי-הפצת נשק גרעיני ולא התחייבו לקבל את מרות ה-NPT, הרי שאיראן, כמו עיראק של צדאם חוסיין, חתמה על האמנה והפרה בצורה גסה את כללי ההתנהגות המתחייבים מהחברות בה. קשה לקבל את העובדה שמדינות מבקשות להצטרף למשטר בין-לאומי בתחום האסטרטגיה והביטחון, מצהירות שהן מוכנות לוותר על יכולת טכנולוגית מסוימת על מנת לקבל סיוע, אך לא עומדות בהבטחתן.

אנחנו נמצאים היום 25 שנה אחרי תקיפת הכור אוסירק בעיראק, והיום לא קיימת תכנית גרעין עיראקית. אבל נראה שהאיראנים יצליחו במקום בו נכשלו העיראקים. הם יצליחו לרמות את המערכת הבין-לאומית ול"צפצף" על משטר האמנה הבין-לאומית לאי-הפצת נשק גרעיני.

איך זה קרה? איך הגענו למצב הזה? אני מתחיל ב-1992, כך שאני מדלג על הכישלונות של המערכת הבין-לאומית להבטיח פיקוח יעיל על התכניות לייצור

נשק להשמדה המונית בעיראק. כבר בתקופת כהונתו של יצחק רבין ז"ל כראש ממשלה היו דיונים בנושא הסכנה שבגירעון האיראני. אני השתתפתי בחלק מהדיונים הראשונים. רבין חיפש פתרון ותכנית אוסלו נועדה, בין היתר, לשים חיץ בין אפשרות גירעון איראן ובין הזירה המיידית שלנו – אם אין קשר טוב בין איראן לבין הפלשתינאים אז הסכנה פחות חמורה.

בשיחות הראשונות בין רבין ובין קלינטון ב-1993 הודגשה הסכנה האיראנית. משתתפים בפגישות הללו סיפרו שהאמריקאים לא התרשמו כל-כך מהנתונים שהציגה ממשלת ישראל, אבל התקיימו דיונים בנושא. בשנות ה-90 התקיימו גם דיונים ברמות נמוכות יותר עם האירופאים ועם הסוכנות הבין-לאומית לאנרגיה אטומית.

אחרי מלחמת המפרץ של 1991, אחרי הגילויים, ואחרי ניסיון ה-UNSCOM היינו חושבים, שהעובדות הספציפיות על ניסיון איראני לרכוש, לבנות ולהרכיב מערכות כדי להשיג חומר בקיע ולבנות נשק גרעיני, היו זוכות לתשומת לב של הגורמים הבין-לאומיים. 14 שנים עברו מאז וכמעט שלא נעשה דבר.

למה? קודם כל מפני שהעולם היה עסוק בנושאים אחרים. באמצע שנות ה-90 האמריקאים והאירופים היו עסוקים בנושא העיראקי ולא ראו בהתקדמות האיראנית סכנה. האמריקאים כן פעלו ברמה מסוימת. הם "סגרו קצת את הברזים" ולחצו על רוסיה ועל סין. ואכן, באמצע שנות ה-90 הפסיקו הרוסים להעביר לאיראן טכנולוגיות מתקדמות בתחום הטילים ובנושאים גרעיניים, חוץ מאשר המשך התמיכה בבניית כור הכוח בבושאר. ייתכן שהזליגה של הטכנולוגיה התמעטה בסוף שנות ה-90. גם לסינים היו עסקאות למכירת מידע הקשור להעשרת אורניום לאיראן, אך הן הופסקו.

אנו מגיעים לרשת של מדען האטום אגא קאן בפקיסטן. הדבר המפתיע בעניין זה הוא שלא היו הפתעות. מי שעובר מדי פעם על עיתון הניו-יורק טיימס, ועל הדיווחים בעיתונות באנגליה ובאירופה רואה שקיימת רשת כזאת, ושהאיש כנראה מוכר צנטריפוגות מתקדמות הנחוצות להעשרת אורניום למדינות נוספות באזור. נראה שלא הייתה נכונות להתמודד עם החדשות הרעות ולבחון אותן לעומק.

גם האתגר הצפון-קוריאני למשטר ה-NPT באמצע שנות ה-90 שאב אנרגיות רבות מהמערכת הבין-לאומית. הצפון-קוריאנים היו מבודדים אי שם בפינה של מזרח אסיה ולא כל-כך השפיעו על המזרח התיכון, לכן אפשר היה להגיד –

בסדר, נדביק כמה פלסטרים ונשמור את המשטר הבין-לאומי לאי-הפצת נשק גרעיני. המטרה הייתה לא לעורר גלים, לא להגיע למצב שבו צריכים להודות שהמשטר הזה לא עובד יותר. ההתמודדות עם סוגיית הגרעין באיראן נדחתה שוב ושוב בתקווה שהבעיה תחלוף. מה היה הבסיס לתקווה? קודם כל המשטר האיראני עצמו. זו הייתה התקופה של הרפורמיסטים, של ח'אתמי, של חרזי, של כל מיני הבטחות, של הדיאלוג הבין-תרבותי והבין-דתי. הרפורמיסטים לא רצו להיכנס לעימות עם אירופה. האירופים חשבו שהאיראנים לא ירצו "לשבור את הכלים" ולכן אין צורך ללחוץ עליהם יותר מדי בנושא הגרעיני. היו רבים שטענו שהתהליך הרפורמיסטי יעבור יותר מהר ויצליח יותר מהניסיון להשיג נשק גרעיני. אי-לכך, לא צריך לעשות שום צעד דרסטי.

היו גם טענות שהחברה האיראנית היא לא החברה הצפון-קוריאנית, האיראנים לא רוצים להיות מבודדים, הם לא רוצים להיות תחת משטר של סנקציות. לכן, יהיו תגובות ללחץ ולכן כדאי להגיע אתם להסכם.

ב-2002 פורסמו על ידי גורמים אופוזיציוניים איראנים, הגילויים הראשונים על המפעלים להעשרת אורניום בננטז. היו גם ידיעות על בניית משהו שקשור לתהליך של הפרדת פלוטוניום ויצירת מים כבדים. הגילויים הראשונים, שהיו מבוססים על תמונות לוויין מסחרי, ושהופיעו בכל רשתות הטלוויזיה בארצות הברית הביאו ללחץ על המנהיגים בארצות הברית ובאירופה לנקוט פעולה, כמו להיכנס לדיון רציני יותר עם האיראנים.

האמריקאים (לאחר 11/9), לחצו על מושרף נשיא פקיסטן. הפקיסטנים הגבילו את אגא קאן, אגא קאן הודיע שהוא מתחרט, הפקיסטנים הביעו צער על מה שקרה והבטיחו שלא יעבירו יותר טכנולוגיה לאף אחד. ככה נגמר הסיפור.

מ-2003 האמריקאים נמצאים בעיראק והאירופאים כועסים עליהם ואינם מוכנים לשתף איתם פעולה בנושא האיראני. האמריקאים לא יכולים להעביר תהליך דיפלומטי-מדיני, אולי צבאי-אסטרטגי, מול איראן בלי תמיכה אירופית. לכן הם פנו לאירופים, אשר דרשו מהלכים רב-צדדיים, ונתנו להם את הפיקוד. האירופים הגיעו להסכם לפיו האיראנים יקפאו את תהליך העשרת האורניום. האירופים ראו בהסכם פריצת דרך וטענו שזהו סופו של תהליך הגרעיני האיראני. לא כך חשבו האיראנים. האירופים חשבו והאמינו שהמהלך יצליח. התהליך הזה משקף את הדיפלומטיה האירופית הקלאסית: דיונים, פתיחות, פשרות – לא משבר, וחלילה לא איום בכוח.

נוצר בעיות גם בתחום הפיקוח הגרעיני. הסוכנות הבין-לאומית לאנרגיה אטומית מוציאה בכל רבעון דיווח ובו פרטי פעילות: בתאריך מסוים הפקחים של הסוכנות, של סבא"א, ניסו לבקר באתר זה או אתר זה, והמקום היה סגור באותו יום. היה חג, לא מצאו את המפתח, כל מיני תירוצים. זה נשמע דומה מאוד לסיפורים ששמענו מהעיראקים בביקורים הראשונים של UNSCOM. אט, אט נוספו עדויות ופרטים, נמצאה דוגמה של אורניום שהיה הרבה יותר מועשר ממה שהיה צפוי. פה ושם היו גם עדויות על אתר ובו כמה צנטריפוגות, שעצם הפעלתן הייתה הפרה של האמנה. כשהתבררו הפרטים האיראנים אמרו "סליחה, שכחנו לדווח, אבל זה רק ניסיוני". הם הציעו שפע של תירוצים. התוצאה הייתה ברורה.

לאחר שנה האיראנים פרשו מההסכם עם האירופאים בתירוצים שונים. הם החלו מיד בתהליכים לשיפור היכולות להעשרת אורניום, ולפני מספר חודשים שמענו מנשיא איראן אחמדינג'אד, שאיראן כבר חברה במועדון הגרעיני. לטענתו איראן כבר השיגה את הסטאטוס של מדינה שיכולה להעשיר אורניום ואי-לכך צריכים להתייחס אליה כאל מדינה עם יכולות גרעיניות.

כל הניסיון הדיפלומטי לשכנע את איראן להימנע מהעשרת אורניום היה בנוי על תקוות ומשאלות לב. ברור שהרפורמה באיראן לא מתרחשת מהר יותר מאשר התהליך הגרעיני, יותר מכך, הרפורמה כבר אינה קיימת. יש באיראן משטר ומנהיגים קיצוניים הרבה יותר מאשר בעבר. כל הדיבורים על נכונות לשאת ולתת עם המערב ועל אי-הרצון להיות מבודדים, כבר אינם קיימים בדיונים שמנהלים עם האיראנים.

איפה זה משאיר אותנו עכשיו? הסוכנות הבין-לאומית לאנרגיה אטומית הכריזה כבר בספטמבר 2005 שהאיראנים הפרו את האמנה. ההודים הצביעו בעד ההחלטה, הרוסים והסינים נמנעו, כשלמעשה החלטה לא להצביע נגד היא כמו הצבעה בעד. בהתאם לכללי אמנת ה-NPT, לאחר החלטה של הסוכנות על הפרה בוטה של האמנה, הנושא עבר לדיון במועצת הביטחון של האו"ם. המועצה החליטה לתת לאיראן שהות נוספת להקפיא את תכנית העשרת האורניום, אבל איראן התעלמה מתאריך היעד שנקבע לסוף אוגוסט 2006. הנושא הבא על סדר היום של המועצה הוא קביעת סנקציות נגד איראן.

ממשל בוש נמצא בשפל ויהיה לו קשה מאוד לגייס תמיכה לנקיטת פעולות כלכליות ואחרות נגד איראן, ובודאי שלא יוכל לגייס תמיכה להתקפה צבאית. בארצות הברית קיים חשש מפני עלייה במחיר הנפט, והממשל כבר נמצא תחת

לחץ עצום בגלל העלייה במחיר הנפט כיום.

האירופאים מרגישים מרומים. הם הבינו שהעובדה שהם לקחו את הפיקוד ב-2003 והביאו את ההסכם, לכאורה, להקפאת תכנית הגרעין האיראנית, אפשרה לאיראנים להתקדם מהר יותר. אבל באירופה אין מנהיגות. שיראק, נשיא צרפת, מדבר היום במונחים שמצלצלים טוב לאוזניים ישראליות, הרתעה ואיומים גרעיניים, ואף פורסם נייר עמדה רשמי צרפתי נדיר ביותר, אשר מזכיר שלצרפת יש נשק גרעיני ושהיא מוכנה להשתמש בו אם מישהו יאיים עליה – איום שהיה מיועד לאוזני האיראנים. אבל גם מנהיגותו של שיראק נמצאת בשפל. באנגליה מערערים על מנהיגותו של טוני בלייר והוא אמור לעזוב את משרתו בקרוב. אין מנהיגות פוליטית שיכולה לארגן ולהוביל קואליציה דיפלומטית באו"ם או קואליציה צבאית. כך נוצר מצב שהמערכת הבין-לאומית משותקת בנושא האיראני.

ב-2003 האיראנים חששו מפני איום צבאי ולכן הסכימו להקפאת העשרת האורניום. היום הם כבר אינם חושבים שיש עליהם איום צבאי. היום הם עושים ניתוח קר ורציונאלי ומגיעים למסקנה שהסיכוי למבצע צבאי נגד התכנית הגרעינית הוא נמוך ביותר. שינוי התפישות באיראן קשה ויחייב הפגנות כוח מרשימות.

עם זאת, עוד לא אבדה תקוותנו. ייתכן שהכרזותיה של איראן מצביעות על חוסר ביטחון ועל לחץ. מדוע צריך נשיא איראן, אחמדינג'אד, להכריז שכבר יש להם יכולות לייצר נשק גרעיני או להעשיר אוראניום כאשר היכולות הללו עדיין לא בידיהם? איראן רוצה להיות במצב שבו נמצאת צפון קוריאה אשר נכנסה לתהליך משא ומתן ארוך שנים.

קשה לדעת כמה זמן יידרש לאיראנים על מנת להשלים את היכולות הגרעיניות שלהם – שנה, שנתיים, שלוש. אולי יש להם יכולות שהם מחביאים, ואז זה ייקח פחות זמן. לכן יש עוד קצת זמן לפעול וכיום קיימת מודעות בין-לאומית שלא הייתה קיימת קודם.

ההתבטאויות הקיצוניות, לא רק כלפי ישראל, מפחידות את האירופאים. לא על הכל ניתן להגיע לפשרה. המסורת האירופית היא לדחות כל איום בשימוש בכוח. ברור שכדי לשנות את המשחק עם איראן צריכים לאיים בצורה אפקטיבית וגם להוכיח שהיכולות האיראניות להשתמש בטרור כדי לנקום אינן מספיקות על מנת להרתיע את ארצות הברית ואת אירופה.

ראוי להקדיש כמה מילים לסוגיה של רוסיה. הרוסים בודקים את המצב בטווח הקצר ואינם מרגישים איום מצד איראן. אולי הם ירגישו זאת בעוד 20 שנה, ואז זה כבר יהיה סיפור אחר. כרגע הרוסים נהנים ממחירי הנפט הגבוהים, ונהנים מאוד לראות את ארצות הברית מסובכת בעיראק. הם שואלים את עצמם אם לעזור לארצות הברית, מה הם יכולים להרוויח מזה? ומעלים את האפשרות לעסקה לפיה ארצות הברית תוריד את הלחץ מאוקראינה, או מאזור מרכז אסיה. באזורים שהיו בהשפעתם הם רואים כוחות אמריקאים והשפעה פוליטית של ארצות הברית. ייתכן שהם יהיו מוכנים לשתף פעולה בנושא האיראני תמורת הבנות עם ארצות הברית באזורים אחרים. הרוסים והסינים אינם רוצים להשתמש בזכות הווטו שלהם במועצת הביטחון בנושא האיראני, הם לא רוצים להיות מבודדים, כך הם התנהגו גם בסבא"א.

בכל מקרה אני לא חושב שבנושא הסוגיה האיראנית יכול להיות סוף טוב.

האתגר הגרעיני האיראני

אפרים ענבר

אנסה לשרטט את מהות האתגר האיראני למערכת הבין-לאומית ולמערכת האזורית באמצעות מענה למספר שאלות.

השאלה הראשונה היא מיהי איראן דהיום? שמענו היום שאיראן אידיאולוגית מאוד, וג'יהאדיסטית מאוד. אבל אני חושב שיש גם איראן אחרת, שגם ממנה אנחנו צריכים להיות מודאגים. זו איראן שהיא במהותה מעצמה אזורית, זו איראן שהיא בעלת עבר אימפריאלי. צריך לזכור שפרס הייתה מעצמה גדולה ולעמה יש תודעה היסטורית ארוכת-טווח.

כמו כן, איראן דהיום היא במונחים אסטרטגיים מה שיחזקאל דרור כינה בזמנו "מדינה מטורפת". זוהי מדינה המחזיקה במטרות מרחיקות לכת, היא מפגינה נחישות גדולה כדי להשיג אותן, ומשתמשת בסגנון דיפלומטי מאוד לא קונבנציונאלי. אפשר לדבר על איראן, בעגה של שפת היחסים הבין-לאומיים, כמדינה רביזיוניסטית, כלומר מדינה שאיננה מרוצה ממה שיש לה והמעוניינת לשנות דברים, לפחות בסביבתה הקרובה. אנחנו יודעים שהמשטר האסלאמי בטהרן רוצה להביא את המהפכה האסלאמית, כפי שהוא מבין אותה לפחות, "אל דר אל אסלאם" (עולם האסלאם), ואולי גם מעבר לזה.

מדוע איראן הולכת בדרך הגרעינית? אני חושב שהדברים די פשוטים והסיבות לשאיפותיה הגרעיניות ברורות:

א. לאיראן יש שאיפה להגמוניה אזורית. צריך לזכור, שאיראן התחילה את התכנית הגרעינית שלה עוד לפני המהפכה, בתקופת השאה. זהו חלק מהחלום האיראני הפרסי להיות מעצמה. אם יש מדינות אחרות בעולם שיש להן נשק גרעיני, היא לא תהיה שונה מהן. צרפת הגיעה אל הפצצה בגלל מוטיבציה להיות כמו האנגלוסקסים. גם האיראנים רוצים להיות כמו האנגלוסקסים. דרך אגב, האיראנים מתייחסים אל האמריקאים כאל דייר חדש בשכונה, תרבות מסכנה של 250 שנה, כשהפרסים בזירה העולמית כבר יותר מ-2,500 שנה.

אפרים ענבר הוא פרופ' במחלקה למדעי המדינה באוניברסיטת בר-אילן ומנהל מרכז בס"א. המחבר מודה לקרן איהל על התמיכה במחקר בנושא "הפצצה האיראנית: השלכות ודרכי פעולה".

ב. המאמצים לייצר פצצת גרעין נועדו גם לבנות הרתעה נגד האמריקנים. האמריקנים נתפסים כמאיימים מאוד. הם כבשו את שתי שכנותיה, אפגניסטן ועיראק, והדבר מטריד מאוד את האיאתוללות בטהרן. איראן הסתכלה על צפון קוריאה ועל עיראק, שגם הן כמוה, חלק מציר הרשע שעליו הכריז הנשיא האמריקני בוש. ארצות הברית בחרה לתקוף את עיראק ולא לתקוף את צפון קוריאה מכיוון שלקוריאנים היו סימנים של נשק גרעיני. הלקה שאיראן למדה מכך הוא שצריך להצטייד בנשק גרעיני כדי להרתיע את האמריקאים.

ג. אין ספק שמבחינתם של האיאתוללות הפצצה היא גם מעין תעודת ביטוח ליציבות משטרם. ברור שהם חושבים שמשטרים בעלי נשק גרעיני חסינים יותר בפני התערבות זרה, בגלל הסכנות הכרוכות בכך. אם משטר כזה מתמוטט לא תמיד יודעים מי שולט במחסן הנשק הגרעיני ולאן יכולות פצצות להיעלם.

ד. גורם נוסף הדוחף את איראן במסלול הגרעיני הוא הנושא התרבותי האסלאמי. טהרן מנסה להפיץ את דת האסלאם, את דת האמת, באמצעות הפצצה, ובאותה עת גם לחסום את התרבות המערבית, שבעיניה היא תרבות קלוקלת ודקדנטית. מבחינות רבות האיראנים רואים במערב חבורה של אנשים חלשים וחסרי חוט שדרה מוסרי, אשר מועדים להיזרק לפח האשפה של ההיסטוריה.

האסטרטגיה של האיראנים ברורה מאוד. הם מתנהגים כמו הקוריאנים, והתבנית היא – דבר ובנה. כלומר, עבור טהרן ניהול משא ומתן דיפלומטי הוא האמצעי הטוב ביותר להרוויח זמן, ובבוא העת להעמיד את העולם בפני עובדה מוגמרת. הם משכו הרבה מאוד זמן עד כה, והם ממשיכים לעשות זאת, הם יודעים להתמקח היטב. אין ספק שהבזאר האיראני הוא מדריך טוב כדי לשאת ולתת עם המערב.

הפצצה האיראנית מעמידה מספר אתגרים שניתן לחלקם לאתגרים מערכתיים ולאיתגרים אזוריים.

האתגר המערכתי הראשון במעלה הוא כמובן כלפי מעמדה של ארצות הברית במערכת הבין-לאומית. ארצות הברית רוצה שהמונופול על הפצצה ישמר למדינות ספורות, והאיראנים אומרים: "לא. אנחנו נעשה משהו בניגוד לרצונה של ארצות הברית." אין ספק שהפצצה האיראנית יחד עם הפצצה הקוריאנית

הן מהאתגרים הגדולים ביותר להגמוניה האמריקנית בעולם.

ברור שלפצצה האיראנית בשילוב עם טילים ארוכי טווח יש השלכות אסטרטגיות מרחיקות לכת. קראנו לא מזמן בעיתונות, שהאיראנים מצטיידים בטילים בעלי טווח של 2,500 ק"מ. אפשר לשרטט מעגל מסביב לאיראן והמעגל פונה לא רק מערבה, המעגל מכיל גם אזורים בצפונה ובמזרחה של המדינה. המרחק בין איראן לבין הודו לדוגמה, הוא 300 ק"מ, אני חושב שלהודים יש סיבות טובות להיות מודאגים מהיכולת האיראנית, כמו למדינות אחרות שנמצאות בטווח הטילים האיראניים, כולל מדינות אירופאיות.

האתגר הבא, הוא אתגר למשטר ה-NPT, משטר האמנה למניעת הפצת נשק גרעיני. זהו הסדר בין-לאומי שהחזיק מעמד הרבה מאוד שנים. בוודאי יהיה חבל למדינה כמו ישראל, שלא חתמה על האמנה, לראות את משטר הזה מתמוטט. האמריקאים והאירופאים בוודאי רוצים שהמשטר הזה ימשך להתקיים. האיראנים למעשה מפרקים את המשטר הבין-לאומי הזה.

תחום אחר שצריך לתת עליו את הדעת הוא תחום האנרגיה. איראן יושבת לאורך המפרץ הפרסי, שיש בו הרבה מאוד נפט וגז טבעי. היא שוכנת גם לאורך חופו של הים הכספי, שגם הוא משופע במקורות אנרגיה. אפשר לדבר על "אליפסת אנרגיה" שכוללת את אגן הים הכספי ואת המפרץ הפרסי, שיש בתוכו 70, אולי 80 אחוז מאוצרות האנרגיה בעולם. קשה להעריך במדויק את גודל שדות הנפט והגז הטבעי. גם היום יש לאיראן השפעה רבה על מחירי הנפט בגלל יכולת התפוקה שלה. אנחנו לא רוצים שלאיראן תהיה השפעה גדולה עוד יותר על האזור אם יהיה לה נשק גרעיני. ואני מניח, שאם יהיה לה נשק גרעיני המדינות שנמצאות ב"אליפסת האנרגיה" יחשבו פעמיים בנושא מחירי האנרגיה כמו גם בנושאים אחרים, ויקשיבו לקולות שבאים מטהרן.

השפעה סביבתית, מערכתית, אחרת היא כמובן בתחום עידוד כל החוגים האסאלמים הקיצוניים. אם האיראנים יצאו מהמשבר המתארך הזה עם פצצה, הרבה מאוד חוגים בעולם יראו את ארצות הברית כחלשה וינסו גם הם לאתגר אותה. הפצצה האיראנית תהווה עידוד לאל-קאעדה, ולכל הקבוצות הדומות לה.

במישור האזורי, ברור שהפצצה תחזק את המשטר האסלאמי בטהרן. אם אנחנו מדברים על שינוי משטר, המאמצים המעטים שנעשו עד היום יהיו הרבה יותר קשים אם לאיראן יהיה נשק גרעיני. אין ספק שפצצה גרעינית היא מעין

תעודת ביטוח למשטר הנוכחי. אני לא חושב שיש למערב, לאנשים בני תרבות, כפי שאנחנו מתייחסים אליהם, עניין לחזק את המשטר הרדיקלי הקיצוני, שאחמדינג'אד עומד בראשו.

באופן כללי ברור שפצצה גרעינית מחזקת את איראן באזור על חשבון מדינות אחרות, אשר משחקות את משחק מאזן הכוחות באזור, מדינות כמו טורקיה, ערב הסעודית ומצרים, וכמובן ישראל. כלומר, באמצעות הפצצה איראן תוכל להתקרב אל ההגמוניה האזורית.

במישור האזורי, איראן גרעינית תייצא את המהפכה האסלאמית ביתר קלות. האיראנים יוכלו להשתמש במיעוטים השיעים במפרץ כדי להטריד את המשטרים הפרו-מערביים הקיימים. זה בוודאי יחזק את החזבאללה, שלוחיהם בלבנון, ואת החמאס והג'יהאד האסלאמי, שלוחיהם בישראל.

אזור אחר, בשולי המזרח התיכון, שיושפע מגירעונה של איראן הוא כמובן מרכז אסיה. מרכז אסיה, שהשתחרר מההשפעה הרוסית בסיום המלחמה הקרה, ומאז מחפש את דרכו. חלק מהמדינות מנסות להיות פרו-מערביות וקיימת תחרות על ההשפעה באזור החשוב הזה, בעיקר בין ארצות הברית וטורקיה לבין רוסיה, שעדיין רוצה לשחק תפקיד באזור שנחשב בקרמלין כאזור ההשפעה שלו. גם סין, ערב הסעודית ואיראן מתחרות על השפעה במרכז אסיה. אין ספק שפצצה גרעינית איראנית תחזק את מעמדה של איראן ותבריח את מדינות מרכז אסיה מניסיון להתחבר אל המערב, כיוון שהמערב אינו קרוב. מי שקרוב הם הסינים והרוסים. כלומר, ייתכן מאוד, שנראה את מדינות מרכז אסיה נופלות תחת השפעה איראנית, סינית או רוסית. מבחינת האינטרסים המערביים אף אחת מהחלופות הללו אינה טובה.

אזור אחר שגירעונה של איראן בוודאי ישפיע עליו ואולי יצור בו אפקט דומינו, הוא תת-היבשת ההודית. איראן גובלת בפקיסטן, שהיא מדינה גרעינית. לא ברור לנו איך פקיסטן תגיב אם תהיה לה שכנה גרעינית. ייתכן מאוד, שהיא תפעל להגדלת כוחה הגרעיני מכיוון שתצטרך לטפל באיומים לא רק מצד הודו במזרח, אלא גם באיומים גרעיניים ממערב. התנהגות כזאת תנבע גם מתוך החיכוכים ההיסטוריים שבין פקיסטן לבין איראן. אם פקיסטן אכן תגביר את חימושה הגרעיני, זה בוודאי ישפיע על הודו ובעקיפין על סין. כלומר, אנחנו עלולים לראות ריאקציית שרשרת אשר תגביר את המרוץ הגרעיני בתת-היבשת, ואולי אף מעבר לזה.

אפשרות אזורית אחרת היא העברת פצצה גרעינית לטרוריסטים מזרח-תיכוניים. תרחיש זה נמצא אמנם בסבירות נמוכה, אבל ראינו כבר את צורת הפעולה האיראנית באמצעות שליחים. הם מעדיפים לפעול בצורה זו ולא לאתגר ישירות את המעצמות. יתכן שחלק מהארסנל הגרעיני שייבנה יועבר לקבוצות טרור, או שיועבר לאירופה או לכתובות מערביות אחרות.

באופן כללי, בעקבות חימושה הגרעיני של איראן נראה במזרח התיכון תפישת איום גבוהה יותר. תפישת איום גבוהה פירושה יותר הוצאות ביטחון, יותר פחדים ויותר אפשרויות להסלמה. אם איראן תהיה גרעינית, האזור יהיה מסוכן יותר, עם נטייה הולכת וגדלה לשימוש בכוח. כולנו יודעים, וזה דבר שהאירופאים לא תמיד מבינים, שבמזרח התיכון אחד מכללי המשחק הוא השימוש בכוח למימוש מטרות פוליטיות.

על רקע ההשלכות האזוריות השליליות שתהיינה לגירעונה של איראן, צריך לזכור שיש למעשה שלושה לאוים אסטרטגיים, שלא תמיד מודעים אליהם, אשר מחמירים את המצב. אחד מהלאוים הללו הוא שאין הרתעה מורחבת. כלומר, קשה להניח, שמדינות האזור יסמכו על מטרייה גרעינית אמריקאית וזאת מסיבות טובות. הם ישאלו את עצמם, אם ארצות הברית תסכן את עצמה כדי להגן על מדינות שיש להן חשיבות שולית. דרך אגב, זה בדיוק ההיגיון שהוביל את צרפת לפרוש מברית נאט"ו ולא לסמוך על המטרייה הגרעינית האמריקנית. אין לי צל של ספק שהיחס לאמריקאים באזור הוא כאל מעצמה חולפת. הם היום פה, אבל בעבר היו בריטים וצרפתים, ולפניהם היו העות'מנים. התחושה הרווחת היא שאי-אפשר לסמוך על המערביים האלה, על הנוצרים בווישנינגטון. מדינות האזור אולי יקבלו את המטרייה הגרעינית האמריקאית בגלל היעדר ברירה אחרת, אבל בוודאי לא יסמכו על זה.

הלאו האסטרטגי השני הוא שאין הגנה בפני נשק גרעיני. כרגע הטילים מגיעים לכל מקום ואין הגנה יעילה בפניהם. המדינה היחידה בעולם שיש לה הגנה נגד טילים זו ישראל באמצעות מערכת החץ. עם זאת צריך לזכור, שמערכת החץ היא מערכת נשק מדור ראשון. אני חושב שהיא עובדת לא רע אבל גם המפתחים שלה לא טוענים שיכולת היירוט שלה היא מאה אחוז. כלומר, יש בהחלט אפשרות, שחלק מהטילים האיראנים, במיוחד אם ישולחו הרבה מאוד, יחדרו דרך מערכת ההגנה הישראלית. יש הבדל גדול בין אי-התגברות על כל הטילים בעלי הראש הקונבנציונאלי לבין אי-התגברות על כל הטילים בעלי הראש הגרעיני. כלומר, שניים, שלושה טילים עם ראש גרעיני שיחדרו את מערכת ההגנה של החץ בישראל יכולים לגרום נזק גדול. אם נניח, שהאיראנים

יגיעו לפצצת אטום בסגנון הירושימה, או נגאסקי, אנחנו יודעים, לצערנו, פחות או יותר מה הנזק של פצצה כזאת. מדובר ב-100,000 הרוגים ברדיוס של 10 ק"מ.

לאו אסטרטגי נוסף הוא שבמזרח התיכון קשה להניח שיתקיים מאזן אימה. כלומר, אותה יציבות גרעינית שהתקיימה בין ארצות הברית לבין ברית המועצות, במיוחד באירופה בזמן המלחמה הקרה, לא בטוח שהסדר מסוג כזה יכול לעבוד במזרח התיכון, יש סיבות פוליטיות וטכניות רבות מדוע הוא לא יעבוד.

אתמקד בשוני אחד – רגישות לכאב. מאזן האימה בנוי על רציונאליות מסוימת ועל האיום לגבות מחיר בלתי נסבל מהצד השני. המושג כאב בלתי נסבל הוא בעיקרו סובייקטיבי ותלוי במצב. אני לא מפקפק ברציונאליות של היריבים שלנו, אבל הרגישות של האויבים שלנו, במיוחד האיראנים, למחיר, נמוכה מאוד. הם אמרו שהם מוכנים לשלם מיליונים כדי לחסל את המדינה היהודית – אני מציע להתייחס ברצינות אל ההצהרות שלהם.

יש גורמים נוספים המטילים ספק באפשרות לקיים מאזן אימה במזרח התיכון, כגון מרחקים קצרים, סוגי מערכות הגנה והתרעה, תהליכי קבלת החלטות ואישיות המנהיגים. הדברים מסובכים ומורכבים ואל לנו לסמוך על ההבטחה שאפשר לקיים הרתעה אמינה נגד איומים גרעיניים.

בגלל הלאוויים האסטרטגיים שמניתי, ובגלל החשש מההשלכות השליליות של גירעון איראן, נראה לי שההעדפה האזורית היא שהאמריקאים יפעלו כדי לחסום את האיראנים. אף אחד לא רוצה שלאיראן תהיה פצצה. יש התבטאות מעניינת של שגריר סעודיה בארצות הברית, השגריר החדש, שאמר באביב 2006, שלהתקפה הישראלית על הכור אוסירק ב-1981 היה מרכיב חיובי. הוא כמובן לא דיבר על העבר, הוא דיבר על ההווה. השיח הפוליטי במזרח התיכון איננו מאפשר לדבר בצורה ישירה כל כך. למעשה הוא מצפה לפעילות מסוג דומה.

אם מבצע צבאי לעצירת איראן לא יתרחש, נראה באזור תפוצה גרעינית. כיוון שמדינות האזור לא יסמכו על המטרייה הגרעינית האמריקאית, ייתכן שתצטרכנה להגיע לנשק גרעיני בעצמן. אנחנו כבר שומעים קולות בטורקיה למשל, בעד פיתוח אופציה גרעינית. גם בערב הסעודית מדברים על האפשרות להתמודד עם האיום האיראני באמצעות נשק גרעיני, ומצרים שוקדת על

האפשרות לבנות כור כוח גרעיני. מבחינתה של ישראל מזרח תיכון גרעיני רב-קוטבי הוא דבר נורא שיהיה קשה מאוד להתמודד עמו.

הניתוח הזה מוביל אותי למסקנה האסטרטגית הברורה – צריך לחסום את איראן. הוזכרו קודם המאמצים הדיפלומטיים הממושכים לשכנע את איראן להימנע מלהמשיך את הפרויקט הגרעיני. אני לא חושב שהם יצליחו.

קיימת אפשרות של איום על איראן בסנקציות כלכליות. האיראנים בהחלט חשופים לסנקציות כלכליות, אבל זה משטר נחוש, שמוכן לשלם מחיר יקר. אל לנו לשכוח שעל קובה של פידל קאסטרו עדיין מוטלות סנקציות כלכליות. גם על צדאם חוסיין הוטלו סנקציות. קשה לי להניח שילדים המתים ברחובות בגלל חוסר מזון או חוסר תרופות ירתיעו את אחמדינז'אד מלבנות את הפצצה.

לכן, לצערנו נשארת רק האופציה הצבאית: איום אמין של שימוש בכוח או פעולה צבאית. נראה לי שבארצות הברית יש שינוי משמעותי ביחס של דעת קהל אל נושא האיום האיראני, שינוי שבחלקו מכוון על-ידי הבית הלבן. אולי דווקא הצרות של ארצות הברית בעיראק יחייבו את הנשיא לחפש הצלחה במקום אחר. אישיותו של מנהיגה של ארצות הברית היום נראית הולמת מצב המצריך התמודדות צבאית. יש לו אומץ להחליט החלטות לא פופולריות ולעשות מעשה נגד איראן. בכל מקרה, רק נחישות אמריקאית, שאינה משתמעת לשתי פנים, יכולה לשכנע את המנהיגות האיראנית לדחות את מימוש האופציה הגרעינית לזמנים טובים יותר.

List of BESA Publications:

Mideast Security and Policy Studies

-
- No. 38 Israeli National Security, 1973-96, *Efraim Inbar*, February 1998
 No. 39 The Vulture and the Snake, *Shmuel L. Gordon*, July 1998
 No. 40 India and Israel. Evolving Strategic Partnership, *P.R. Kumaraswamy*, September 1998
 No. 41 'Knives, Tanks & Missiles': Israel's Security Revolution (Hebrew), *Eliot Cohen, Michael Eisenstadt, Andrew Bacevich*, February 1999
 No. 42 Turkey and the Middle East, *Amikam Nachmani*, May 1999
 No. 43 Chemical and Biological Weapons in the Arab Countries and Iran – An Existential Threat to Israel? (Hebrew), *Dany Shoham*, December 1999
 No. 44 Arms Control and Non-Proliferation Developments in the Middle East: 1998-99, *Gerald M. Steinberg*, September 2000
 No. 45 Palestinian Refugees (Hebrew), *Yitzhak Ravid*, January 2001
 No. 46 The IDF and Israeli Society (Hebrew), *Stuart A. Cohen*, January 2001
 No. 47 Israel in the Region, *Efraim Inbar and Shmuel Sandler*, June 2001
 No. 48 Arab Perceptions of Turkey and its Alignment with Israel, *Ofra Bengio and Gencer Özcan*, June 2001
 No. 49 Reflections on Battlefield Decision and Low Intensity Conflict, *Avi Kober*, May 2002
 No. 50 Israeli Psychological Warfare (Hebrew), *Ron Schleifer*, July 2002
 No. 51 Fatal Choices: Israel's Policy of Targeted Killing, *Steven R. David*, September 2002
 No. 52 2000/1 Arms Control and Non-Proliferation Developments in the Middle East, *Gerald M. Steinberg with Aharon Etengoff*, December 2002
 No. 53 The Israeli-Turkish Strategic Partnership, *Efraim Inbar*, February 2003
 No. 54 Arab Armies: Religious, Economic and Structural Dimensions, *Hillel Frisch*, June 2003
 No. 55 Oslo War: A Tale of Self-Delusion (Hebrew), *Efraim Karsh*, September 2003
 No. 56 The Pax Americana And The Middle East: US Grand Strategic Interests in the Region after 9/11, *Bradley A. Thayer*, December 2003
 No. 57 The Indian-Israeli Entente, *Efraim Inbar*, February 2004
 No. 58 Palestinian Strategy and Attitudes, *Hillel Frisch*, May 2004
 No. 59 Economic Aspects of the Israeli-Palestinian Conflict (Hebrew), *Gil Feiler*, July 2004
 No. 60 Contrasting Trends in WMD Proliferation in the Middle East: Iran and Libya, *Dany Shoham*, March 2005
 No. 61 The Islamic Dimension in Palestinian Politics, *Hillel Frisch*, September 2005
 No. 62 Israel and Wars of Attrition, *Avi Kober*, September 2005
 No. 63 The Resilience of Israeli-Turkish Relations, *Efraim Inbar*, November 2005
 No. 64 Changing Civil-Military Relations in Israel: Towards an Over-subordinate IDF? (Hebrew), *Stuart A. Cohen*, February 2006
 No. 65 The Million Person Gap: The Arab Population in the West Bank and Gaza, *Bennett Zimmerman, Roberta Seid and Michael Wise*, February 2006 (Hebrew edition, September 2006)
 No. 66 An Antithesis on the Fate of Iraq's Chemical and Biological Weapons, *Dany Shoham*, March 2006
 No. 67 The Need to Block a Nuclear Iran, *Efraim Inbar*, April 2006
 No. 68 French Policy Regarding the Israeli-Palestinian Conflict during the Second Intifada, 2000-2005 (Hebrew), *Tsilla Hershco*, July 2006
 No. 69 Arab Imperialism: The Tragedy of the Middle East, *Efraim Karsh*, August 2006

Madeleine Feher Annual European Scholar Series

-
- No. 2 Russia - A Partner or an Adversary? A German View, *Jorg Kastl*, June 1998
 No. 3 Turkish Foreign Policy, *Philip Robins*, August 1999
 No. 4 The New Terrorism and the Peace Process, *Steven Simon*, October 2000
 No. 5 EU Defence Policy: Evolution, Prospects and Implications, *Klaus Becker*, December 2001
 No. 6 The Future of Armed Conflict, *Nils Petter Gleditsch*, December 2002
 No. 7 Europe and Israel: What Went Wrong? *Dimitris Keridis*, February 2004
 No. 8 Israel: The Test of the West? *Jiri Schneider*, November 2005

BESA Colloquia on Strategy and Diplomacy (Hebrew)

-
No. 10	Turkey and Israel in a Changing Middle East	April 1996
No. 11	Israeli-Jordanian Relations	April 1997
No. 12	Israel's Security Concept - A Reevaluation	April 1998
No. 13	Technology and Warfare - A Future Perspective	November 1998
No. 14	Israel's Grand Strategy	November 1999
No. 15	Israel in the Middle East: The Legacy of Menachem Begin	September 2000
No. 16	Efficient Use of Limited Water Resources (English/Hebrew)	December 2001
No. 17	Israel and the Palestinians - The Next Stage	September 2004
No. 18	Syria: Where to?	October 2005
No. 19	Europe and the Middle East (English)	June 2006
No. 20	Israel's Space Activities - Strategic Aspects	July 2006
No. 21	Iran Going Nuclear	November 2006